

סימן ב

בענין איסור אכילה ועשיית צרכיו קודם התפלה והמסתעף

(ברכות י: יד. ואו"ח סימן פט)

א. אי סגי במה שקורא ק"ש

א) בגמרא ברכות (י:), אמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב מאי דכתיב לא תאכלו על הדם, לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם. אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן אמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב, כל האוכל ושותה ואחר כך מתפלל עליו הכתוב אומר ואותי השלכת אחרי גויך, אל תקרי גויך אלא גאיך. אמר הקב"ה לאחר שנתגאה זה קבל עליו מלכות שמים. ע"כ. ואיפסקא לדינא בכל הפוסקים, ובטוש"ע (סי' פט). ע"ש.

בדברי הביאור הלכה דכדיעבד סגי בק"ש לבד

ב) כתב הביאור הלכה (סי' פט ס"ג), דהנפקא מינה לדינא בין שני הטעמים, דלטעמא קמא, מקרא דלא תאכלו על הדם, יש לאסור אפילו אחר שקיבל מלכות שמים בק"ש. שהרי עדיין לא התפלל תפלת י"ח. אבל לטעמא בתראה, מקרא דואותי השלכת אחרי גויך, י"ל דאי אמר ק"ש סגי בהכי. ומסיק בזה"ל, על כן נ"ל דאפילו מי שמוכרח לאכול לרפואה קודם התפלה, יקרא על כל פנים ק"ש קודם. ע"כ. וכן

כתב במשנה ברורה (ס"ק כב) שטוב שיאמר מתחילה על כל פנים פרשת שמע ישראל. וכן כתב עוד במשנ"ב (סי' רנ סוף סק"א). וכן כתב במג"א (סי' רנא סק"ו). ע"ש. וע' ב"ח כאן. [ויש להעיר כי במשנ"ב (ס"ק כא) הביא תחילה טעמא בתראה דגמרא הנ"ל]. וע' בס' שיח תפלה (דף תקצח ע"ב) שהובאו דברי מעלת הגאון שליט"א, שכתב לבאר דברי המשנ"ב (ס"ק כב) הנ"ל, שיאמר תחילה ק"ש, מטעמא דשמא ימשך. ע"ש. ונעלם ממנו לפי שעה דברי הביאור הלכה במקומו.

ג) ולבאורה יש להעיר בזה, דהא אמרינן בגמרא דכל

האוכל ושותה ואחר כך "מתפלל" עליו הכתוב אומר וכו', אלמא דקאי אתפלה, ואע"ג דמסיים שלאחר שנתגאה קיבל עומ"ש, י"ל דאורחא דמילתא דק"ש סמוך לתפלה, אבל עיקר הטעם הוא מטעם ק"ש ומטעם תפלה כאחד. וכע"ז מצינו במשנ"ב (סי' פ סק"ג). ע"ש.

גירסת בה"ג בסוגיא ובביאור הדברים

ד) וראיתי בגליוני הש"ס (י:), שהביא גירסת בה"ג (הל' ברכות פ"ה) וסמ"ג (חלק עשין ס' יח), כל האוכל ושותה "ואחר כך קורא ק"ש", וכתב, ונוסחא זו

מכוונת יותר לכאורה, דק"ש מקרי טפי קבלת עומ"ש מתפלה, עיין לקמן (כא.). ואולם בכלל קבלת עומ"ש איתא גם לתפלה, עיין לקמן (טו.). ע"כ. ופלא שלא העיר ממ"ש התוס' שבת (יא.) ד"ה כגון רשב"י, וז"ל: ההוא "מצלי" היינו ק"ש. ע"כ. ורעק"א בגליון הש"ס שם ציין לתוס' ברכות (טו.) ד"ה אמאן. ע"ש. ותר"י (דף ח סע"א באלפס) כ' בזה"ל, דמסתמא לשון צלותא יותר משמע תפלה מק"ש, ומה טעם להוציא התיבה ממשמעה ולפרש צלותא ר"ל ק"ש ולא תפלה. ע"כ. ושור"ר למהר"ר הגרי"ח סופר שליט"א בס' הדר יעקב ח"ב (ס') מא דף קנח ע"א), שהוסיף שכן כתב התוס' רא"ש (ברכות טו.). והביא מ"ש בס' יד דוד (שבת יא. מהדו"ב, דף קיג ע"א מדפי הספר) על דברי התוס' דשבת הנ"ל, דפשטא דלישנא ודאי לא משמע הכי. ע"ש. וכן כתב הצ"ח ברכות (כב:). והישועות יעקב (ס' קו סק"ד). וע' להגרי"פ פירלא בביאורו על ספר המצות דרס"ג ח"א (עשה ב דף נו ע"ג), ושור"ת רב"ז שאפראן ח"ג (ס' נב אות ב), ובס' ויחי יעקב (עמוד לו.). עכ"ד. [ובס' ויחי יעקב הנ"ל (עמוד לו.), הביא מ"ש בפירוש המיוחס לרש"י על מסכת אבות (פ"ב משנה יג), דק"ש ותפלה חדא מילתא היא. ושכן יש ללמוד מדברי מרן הבית יוסף א"ח (ס') מזו. ע"ש. עכ"ד. (ועמש"כ לקמיה אות ה ואות ו). וע' תה"ד (ס' טו) שכתב דק"ש וברכותיה אינם מחלקי התפלה, כי אם "הכשר דתפלה הן". ע"ש. ועמש"כ לקמיה (אות ז) מההה"ד (ס' יח). ודו"ק].

וע' שור"ת יעלת חן (חאו"ח ס' יג סוף אות א) מה שהביא בזה. ע"ש. (וע' לקמן אות יג). וע' להגאון האדר"ת זצ"ל בס' עיני בנימין (ברכות י: עמוד מט) שהביא כי בכ"ד קורא "קבלת מלכות שמים" לק"ש דייקא. ע"ש. ועמש"כ לקמיה (אות ז) מההה"ד. ועל כל פנים בעיקר הדברים כן מבואר גם בכלבו (ריש הל' ק"ש). (ה) וביאור הדברים נראה, דס"ל לבה"ג דהא דאסרינן לאכול, מפרשינן טעמא דאמר הקב"ה לאחר שנתגאה זה "קבל עליו מלכות שמים". ומבואר דעיקר הך דינא מדין "קבלת עומ"ש", ומש"ה אי קיבל עליו עומ"ש בק"ש, סגי בהכי. ונ"ל דלאו דוקא ק"ש, אלא ה"ה תפלה כל שהיא, וכמ"ש במג"א (ס' קו סק"ב), כי מדאורייתא די בתפלה בכל נוסח שירצה. ע"ש. וע' ישועות יעקב (ס' קו סק"ג), ובשור"ת אור לי (ס' ה) סוף ד"ה וכתב, גבי נשים שיי"ח מצות תפלה מה"ת בברכות השחר וברכה"ת. הובאו בשור"ת שמחת יהודה (ס' ב אות ה דף כג ע"ב). ובשור"ת יביע אומר ח"ו (חאו"ח ס' יז סוף אות ג). ע"ש. ולפ"ז ה"נ י"ל ידי קבלת עומ"ש בתפלה, או ה"ה בק"ש גופא, דשפיר יי"ח בזה חובת תפלה מה"ת. (ובק"ש גופא י"ל דתליא במ"ש התוס' ברכות יא: וע' בית יוסף ס' מזו. בומש"כ למעלה אות ד. ואכמ"ל. ועל כל פנים בברכות השחר וברכה"ת ודאי דמהני, וכמ"ש בישועות יעקב ובשור"ת אור לי הנ"ל). וראיה דתפלה חשיבא גם כן קבלת עומ"ש, ממ"ש מרן בבית יוסף, והביאותיו להלן (אות נ), וז"ל: "שקיבל עליו עול מלכות

שמים בברכות". ודו"ק. ועמש"כ להלן (אות ז אות לו אות מח אות נו אות סו). וע' להגאון מקאמרנא בס' זהר חי על הזוה"ק (ח"ד דף קצד ע"א וב'), שלפני שאמר ברכות ותפלה כל דהו, איסורו מה"ת, אבל אחר שאמר ברכות אין איסורו אלא מדרבנן, כי מדרבנן אינו יוצא בתפלה כל דהו, רק בתפלת י"ח. הובא בשו"ת וישב הים ח"ג (סי' ו אות יא דף סו ע"א) ד"ה אולם. ע"ש. ומיהו לפי המבואר לקמיה (אות לו והלאה) דאין איסור אכילה קודם התפלה מה"ת, רק מדרבנן, י"ל דלא גזרו רבנן אלא אחיוב תפלה מה"ת. ועמש"כ לקמיה (אות לו). ע"ש. ומכל מקום נראה דכוונת בה"ג וסמ"ג וכל בו דייקא מדין ק"ש דוקא, דהא סתם תפלה בש"ס תפלת י"ח היא (וכדלקמיה אות ז), ורק מחמת הכרח מלשון הש"ס דקבלת עומ"ש ס"ל דהכא תפלה לאו דוקא, אלא היינו ק"ש. וכ"נ מדברי הסמ"ג והכלבו שהביאו לדין זה בהל' ק"ש. ולפ"ז לא מהני תפלה, רק ק"ש.

בביאור דברי הביאור הלכה

(ו) ועל פי דברי בה"ג ודעימיה, אתי שפיר מ"ש בביאור הלכה הנ"ל, אבל לגירסא דקמן, לכאורה אינו מוכרח. וע' אורחות חיים (הל' תפלה סי' טו). ע"ש. ושו"ר מ"ש בזה בס' עינים למשפט ברכות (י: דף מא ע"א). [ווע' בני ציון ליכטמן ח"ב (סי' פט אות ט) שאף מי שאינו חייב אלא ק"ש, אסור באכילה עד שיאמר ק"ש, ונסתייע מגירסת בה"ג. וע"ש עוד (אות יב). וע' להגאון האדר"ת בס' עיני בנימין (סוף עמוד מט). ע"ש].

וצ"ל כוונת הביאור הלכה, דלעולם לא מהני עצה זו לדעת הש"ע, רק דלרווחא דמילתא יש לצרף להקל. (וע' לקמיה אות מח). ובשו"ת מנחת אשר ח"ג (סי' ב סוף אות ב) כתב, דקבלת עומ"ש הוא בק"ש וסיומה בתפלה, ולהכי ס"ל לביאור הלכה דלכל הפחות לעבד חדא מנייהו, שיקבל עומ"ש במה שאפשר. ע"ש. (ועפ"ד האמורים למעלה אות ה, דק"ש הכנה לתפלה, יש ליתן טעם לסברא זו. ודו"ק).

אי בעינן ק"ש שיצא בה י"ח

והנה הגאון מנחת אשר, במאמרו הנדפס בס' שיח תפלה (דף תרכה ע"ב, והושמט בשו"ת מנחת אשר שם), כתב לדון, אי בעינן קבלת עומ"ש וא"צ שיי"ח בק"ש, או דלמא י"ל דבעינן שיי"ח בהאי ק"ש, וסוף דבר צידד כי משמעות דברי בה"ג והביאור הלכה, שיקבל עליו עומ"ש ויי"ח בהאי ק"ש, ולא מהני בק"ש על תנאי שלא יי"ח בהאי ק"ש. ע"ש. וכן נראה עיקר, דהא אי הוי דינא בקבלת עומ"ש בלבד, אם כן מאי טעמא בעינן דוקא "ק"ש", י"ל שיאמר שמקבל על עצמו עומ"ש, וסגי בהכי. וממ"ש דין זה דוקא גבי ק"ש, מבואר שהוא דין בקבלת עומ"ש בק"ש דייקא, ואם כן בעינן ק"ש שיי"ח באמירתה. אבל בשו"ת תשובות והנהגות ח"א (פ"ס עא ד"ה ומיהו, וסי' עג ד"ה ומיהו וד"ה ולפי), פשיטא ליה כל בתר איפכא, דא"צ אלא קבלת עומ"ש, על תנאי שלא יי"ח בהאי ק"ש. ע"ש. ולכאורה כל זה ניחא לפי מ"ש באורחות חיים דלהלן (אות נו) דאף

בברכות י"ח קבלת עומ"ש. ועמ"ש כ
בס"ד להלן (שם) להעיר בזה. וע' בשו"ת
וישב הים ח"ג (ס' ו אות יא דף סה ע"ב סוף
ד"ה והרי, ודף סו רע"א), שתפס בפשיטות
דהיינו ק"ש דקרבנות. ע"ש.

מוכיח דלא קיימא לן כבה"ג

ז) ויש להוכיח דלא נקטינן בהא כדעת
בה"ג, ממ"ש בש"ע (ס' פט ס"ג)
וז"ל, אסור לו להתעסק בצרכיו, או
לילך לדרך, עד שיתפלל תפלת י"ח. ולא
לאכול ולא לשנות וכו'. ע"כ. ומבואר
דמ"ש הש"ע "עד שיתפלל תפלת י"ח"
קאי הן על התעסקות בצרכיו, והן על
אכילה ושתייה. אלמא דלא סגי בק"ש.
ואף שאיסור התעסקות בצרכיו ילפינן
לה בברכות (יד.) דייקא קודם ה"תפלה",
ולא אמרינן "עול מלכות שמים", חזינן
דמרן ז"ל בש"ע השווה דיניהם. [ומיהו
י"ל דכוונת מרן ז"ל על עצם חיוב
תפלה, ואין הכי נמי דכיון דמה"ת דסגי
בתפלה ובקשה, י"ל דסגי נמי בברכות
השחר וברכה"ת, וכמ"ש לעיל (אות ה).
ע"ש. אבל זה אינו, כי שורש הדברים
הוא ממ"ש מהרא"י בתה"ד (ס' יח) כי
"סתם תפלה המוזכרת בתלמוד הוא
תפלת י"ח". ע"ש. (אף דאיכא דוכתי דתפלה
לאו דוקא, וכמבואר באות ד, הכא ס"ל לתה"ד
דבכלל "סתם" הוא, ואילו דעת בה"ג ודעימיה דלאו
דוקא, ומעמייהו י"ל לפי דמפרשינן טעמא מפני
קבלת עומ"ש). ועמ"ש כ למעלה (אות ד)
מדברי התה"ד (ס' טו). ודו"ק. וע' שו"ת
מנחת אשר ח"ג (ס' ב אות ב) שדקדק גם
כן דהרמב"ם והש"ע לא ס"ל כבה"ג,

ממה שהרמב"ם והש"ע הביאו לדין זה
בהל' ק"ש ולא בהל' תפלה. ע"ש.

ב. איסור עשיית צרכיו לפני התפלה

ח) ונראה ביאור הכרח מרן ז"ל, דס"ל
דהרי"ף והרא"ש לא גרסו
בגמרא ברכות (יד.) הנ"ל, איסור עשיית
חפציו קודם התפלה, רק איסור יציאה
לדרך. ע"ש. וסבירא להו שאיסור עיסוק
בצרכיו הוא בכלל איסור אכילה קודם
התפלה, להך לישנא מטעמא דאודתי
השלכת אחרי גויך, שמתעסק בצרכיו
ואחר כך מתפלל. אבל איסור יציאה
לדרך, הוא איסור מצד עצמו שלא
לצאת לדרך לפני התפלה, ואפשר הטעם
לפי שיציאה לדרך לפני התפלה הוי ליה
זילותא טובא, אבל שאר עיסוק בצרכיו
י"ל דשרי. וכן מצאתי בשו"ת שבט הלוי
ח"ח (ס' יח), שדין יציאה לדרך גרע טפי,
שיש בזה גם הפסד כוונה, ומש"ה נאסר
אף במנחה, וכמ"ש במשנ"ב (ס"ק יט).
ע"ש. וע' מש"כ להלן (אות נו). וע'
בשו"ת אור לציון ח"ב (פרק ז ס' ו) שיעור
הנסיעה האסורה, דהיינו שעה וחומש.
ע"ש. [ולפי זה י"ל שיש איסור לצאת
לדרך אם הנסיעה מתארכת יותר
משיעור שעה וחומש, כי אף מ"ש
בש"ע (ס' ז סט"ז) ובמשנ"ב שם (ס"ק כט)
להתיר, אינו אלא גבי שיעור ד' מילין,
שהוא שיעור שעה וחומש, (על פי המבואר
בש"ע ס' תנט ס"ב). וע' ערוך השלחן (ס' ז
אות כ) שכתב, דפשיטא שלא ישכים אדם
לילך בדרך "לדבר הרשות" מעיר שיש

שם בית הכנסת, ואפילו ילך קודם אור הבוקר וכו'. ע"כ. ולכאורה מבואר דאם נוסע ל"דבר מצוה" כגון תפלה, רק דניח"ל תפלה במקום אחר, י"ל דשרי. וכן נקט לדינא באור לציון שם, גבי נסיעה לכותל המערבי לתפלת שחרית. וכתב דלא דמי לדברי המשנ"ב (ס' פט סק"ב). ועמש"כ להלן (אות סב). ודו"ק]. ואנן ילפינן איסור עשיית צרכיו מקרא דאותי השלכת אחרי גויך. וע' ביאור הגר"א (סק"ג) מקור לאיסור יציאה לדרך עפ"ד הגמרא ברכות (ה:). ע"ש. ועמש"כ בס"ד בס' נפש אלעזר (בקונט' חלקם בחיים ס' ו אות לה) באנפא אחרינא. ע"ש. ועל כל פנים לפי דברינו הכא ניחא טפי. וע' לקמיה (אות י אות טו אות ל אות נה אות סא ואות סה ואות סו). ודו"ק. [ודע כי עפ"ז יש ללמוד דדעת מרן ז"ל דאיסור אכילה לפני התפלה כאיסור התעסקות בצרכיו, ותרואהו דרבנן. ועמש"כ להלן (אות לו והלאה). ודו"ק].

ג. יסוד איסור אכילה ועשיית

צרכיו קודם התפלה

ט) ביסוד האיסור אכילה קודם התפלה, י"ל דתליא בילפותא אי מקרא דגויך אי מקרא דלא תאכלו על הדם, דאי מקרא דלא תאכלו על הדם, הוי איסור אכילה לפני שיתפלל, אבל אי מקרא דגויך, י"ל שהוא מדיני הקדמה שיש להקדים התפלה לפני שאוכל. ונפקא מינה בזה גבי מי שלא מתפלל, כגון שהפסיד זמן תפלת שחרית, שמותר לו לאכול לפני זמן מנחה, כיון דלא

שייך להקדים הכא התפלה לאכילה. אבל אם הוא איסור אכילה מצד עצמו לפני שהתפלל, י"ל דאית ביה איסורא. וע' מ"ש בזה בשו"ת בצל החכמה ח"ג (ס' ד). ואכמ"ל. ושו"ר מ"ש בזה בקובץ התורני "שערי הוראה" (חלק שביעי, ב"ב תשס"ו, עמוד יב והלאה). ע"ש.

י) ולפי מה שנתבאר (אות ח), שדין אכילה קודם התפלה ודין עשיית צרכיו קודם התפלה, תרואהו מדין אכילה קודם לתפלה ילפינן להו, הנה גבי איסור עשיית צרכיו אשכחן להט"ז (סק"ג) שכתב דהאיסור בעשיית צרכיו הוא מזמן נה"ח דוקא. אבל בכל בו (ס' יא) כתב מזמן עה"ח. אלמא דס"ל דהאיסור הוי איסור מצד עצמו, ומקרא דלא תאכלו על הדם.

יא) והנה בדברי הטור ומרן הבית יוסף, מבואר שעיקר הטעם באיסור אכילה קודם התפלה לדינא הוא מקרא דגויך, ועפ"ז התיר מרן הבית יוסף שתיית מים כיון דלית בהו גאווה. ומיית בבית יוסף שהכל בו ס"ל לאיסור אף במים, "כיון שרצונו ונפשו מלא ממה שהוא צריך". ע"ש.

יב) ועפ"ד אתי שפיר, ואזיל הכל בו לשיטתיה, דס"ל דאיסור האכילה איסור מצד עצמו הוא, ומקרא דלא תאכלו על הדם, ואם כן אע"ג דלא שייך גאווה יש לאסור. והוא הדין לעשיית צרכיו קודם התפלה. אבל מרן הבית יוסף שהכריע כדעת הראב"ה ודעמיה, דאיסור אכילה קודם התפלה א"א בכה"ג דאיכא לטעמא דגויך, ומדין

גאווה נגעו בה [וכן מדוקדק לשון הפסוק ואותי "השלכת" אחרי גויך. וכמ"ש בס' אור החמה (בח' לברכות י: עמוד יד). וע' אמרי נועם להגר"א. ע"ש], (ואם כן ס"ל דאינו איסור מצד עצמו, כי אם להקדים תחילה), ובמים ליכא גאווה. ואם כן י"ל דלא נאסר אלא בזמן נה"ח, שהגיע זמן תפלה, ואיכא קדימה, אבל מעה"ח לא נאסר, וכמ"ש הט"ז (סק"ג). ע"ש. וכע"ז כ' בס' עולת כהן (עניי תפלה ס' ה ופ' ו). וע"ש. ודו"ק.

(ג) **אולם** בש"ע (ס"ה) מייתי בסתם שאם עלה עה"ח צריך להפסיק האכילה. ואייתי שיטת י"א שא"צ להפסיק. ולכאורה תיקשי אמאי פסק מרן להפסיק, והלא ס"ל למרן דאין האיסור אלא מטעם קדימה, והכא דא"א להתפלל עד נה"ח, אמאי פוסק משעלה עה"ח. וצ"ל, דאפ"ה כיון שהוא בכלל זמן תפלה מדינא, שהרי אם התפלל משעלה עה"ח יי"ח, שפיר חשיב "זמן תפלה", וכיון דהוי בכלל "זמן תפלה" א"א להקדים דבר אחר, כגון אכילה, לתפלה. ואפ"ה נ"ל, דלא ברירא ליה למרן ז"ל הך מילתא, ומש"ה אייתי לדינא דעת י"א דא"צ להפסיק [וכמ"ש בעלי הכללים ז"ל, דמרן ז"ל אייתי לדעת "יש אומרים" בש"ע למימרא דלאו דחוויה היא לגמרי. וע' לקמן (אות ג). ואכמ"ל]. והיינו טעמא דאע"ג דהוי "זמן תפלה", כיון דא"א דיעבד לא שייך בכה"ג דין "קדימה". ודו"ק. [ולכאורה אי נימא כדעת בה"ג דאיסורא מדין ק"ש, י"ל דקודם שיכיר את חבירו

ל"ה זמן ק"ש כמ"ש בש"ע (ס' נח ס"א), ואם כן י"ל דשרי. וע' א"א מבוטאטש (ס' פט). ומ"ש להעיר על דבריו בשו"ת יביע אומר ח"ד (חאו"ח ס' יא אות יב). ע"ש. ולכאורה הכרח היבי"א מדברי הזה"ק הוא לפי שבזה"ק איתא בהדיא תפלה. אבל י"ל דהיינו נמי קאי אק"ש, וכמ"ש לעיל (אות ד). ע"ש. אולם בקושטא עיקר טעמא דהיבי"א כיון שמפורש בזה"ק הטעם מפני השינה שישן, ולא מפני התפלה או ק"ש שהגיע זמנם. ודו"ק.]

(יד) **א' נמי י"ל**, דשאני אכילה מעשיית צרכיו, דאכילה אסורה כיון שעל ידי האכילה א"א לתפלה בכוונה, דאכתי איכא לגאווה, שהרי בתפלה עודו שבע מאכילתו [וכן כתב לחלק בשו"ת להורות נתן ח"א (ס' ה אות ג), אבל להלן (שם אות ט) כתב דהרשב"א לא ס"ל הכי, אלא דהאיסור הוי בעצם האכילה, ואין האיסור אלא משהגיע הזמן. ע"ש. ועמ"ש כ' בזה בס"ד להלן (אות ג). ע"ש], ואם כן יש לאסור אכילה כל זמן שראוי הוא לתפלה, אף דהשתא לא שייכא טעמא דקדימה. אבל גבי עשיית צרכיו, י"ל שאין האיסור אלא מזמן שהגיע חיוב התפלה דוקא. ודו"ק.

(טו) **ונראה** שמי שאינו מתפלל כלל בלאו הכי, לא שייך הך דינא דאיסור אכילה קודם התפלה, דאינו אלא בכה"ג ש"מקדים" לתפלתו אכילתו, והוי גאווה במה שמתפלל כך, אבל אם בלא"ה אינו מתפלל, אין כאן איסורא. (וע' רשב"ץ ברכות י:). ויש לחלק

דאיירי במי שמתפלל, ועל זה קאמר שיש לו להזדרז, והיינו טעמא לפי דעצם האכילה הוי איסורא, וכמ"ש להלן (אות כג). ודו"ק). וכן דעת הגרשז"א בס' הליכות שלמה (עמוד יג) גבי איסור עשיית צרכיו קודם התפלה. שמותר להשתמש בנהגים וכדו', אף שלא התפללו, כיון שבלא"ה אין דעתם להתפלל רח"ל. ע"ש. ולפי מה שנתבאר (אות ח) דין אחד לעשיית צרכיו ולאכילה, ואף גבי אכילה יש להתיר.

העוסק במצוה בזמן שחרית אי חייל

איסורא גביה

(טז) ותבט עיני בשו"ת באר שרים ח"ד (ליקוטים סי' מא אות ג) שנשאל, במי שעוסק במצוה בזמן תפלת שחרית, ואם כן לא חל עליו עדיין חובת תפלת שחרית, אם י"ל שמותר לו לאכול. וכתב דלפי מ"ש המשנ"ב לאסור אף מחצות לילה, אף על פי שלא הגיע זמן החיוב, הוא הדין הכא לא גרע. ע"ש. ויש להעיר על זה, כי דברי המשנ"ב בזה מדברי הזוה"ק, ורק עפ"ד הזוה"ק יש חומרא בגלל עצם מה שישן, (וכן מבואר בכף החיים אות כח), אבל לדברי הש"ס והפוסקים שעיקר החיוב הוא מעה"ח, י"ל דהכא נמי אכתי לא הגיע זמן חיובו. ונ"ל דאע"ג דלא אתי זמן חיובו, מכל מקום הוי זמן תפלת שחרית, ו"סיבת התפלה" קיימא, וחל עליו חיוב תפלה, אלא שיש לו פטור מדין עוסק במצוה, ויש לו זמן עד סוף זמן תפלת שחרית, ולכך אף שפטור מן המצוה דתפלה,

אינו יכול לעבור על איסור בזמן זה, ואסור לו לאכול. אבל בגוונא שמכיר ויודע שיהא עסוק במצוה עד אחרי חצות יום, י"ל דלא חל עליו חובת תפלה כלל. וכמ"ש כיו"ב בס' הליכות שלמה הנ"ל (אות טו). ובזה מבואר אמאי בצרכי שמים שרי להתעסק, ואין זה פטור מאיסור אכילה כדין עוסק במצוה, כי אכתי חל עליו חובת תפלה, רק שיש לו פטור להתעסק לפני התפלה, וכל שלא התפלל עדיין חובה רמיה גביה. ודו"ק. ושוב מצאתי בקונטרס מערכותיי כת"י, בשם הגאון חלקת יואב ח"א (האו"ח סי' א דף ג ע"ב) ד"ה והנה ראיתי, שכתב, דאנוס מקיום המצוה, חשיב דפטור מהמצוה, ולא חשיב שאינו בפרשה של המצוה הזו. ובדקתי ומצאתי דאיירי בנ"ד גופא, וז"ל שם, ואינו דומה להא דנאנס ולא התפלל שחרית דמתפלל מנחה שמים לתשלומין, ובאינו מחוייב כלל לתשלומין כמו באונן ועוסק במצוה, אינו צריך לתשלומין. שם שאני, כיון דהגברא חזי, רק אונס אחר מבחוץ מעכבו, אבל ראוי הוא קודם ואחר כך, ושפיר מקרי בר חיובא וצריך לתשלומין. ע"כ. ודו"ק.

ובל זה אף אי נימא דלעוסק במצוה לית ליה תשלומין [וכמ"ש במשנ"ב (סי' צג סק"ח), ודלא כהט"ז (סי' קח סק"א)]. ע"ש], ונמצא שאינו בר חיובא בתפלת שחרית כלל, די"ל דהא דפטור מתשלומין, כיון שעסק במצוה ונפטור

ע"ז פטור גמור, אבל בשעת היותו עוסק במצוה, רמי חיובא גברא, דהא הוא בזמן התפלה, ו"סיבת התפלה" קיימא, רק שפטור הוא כל רגע ורגע מדין עוסק במצוה, ופטור זה אינו מתיר לו לעבור על איסור אכילה. ולכן אחר שהיה עסוק במצוה ועבר זמן תפלה, אינו חייב בתשלומין, כיון שבשעת חיוב היה פטור מהתפלה (כל רגע ורגע מדין אונס). אבל אי"ז פטור מלעבור עבירה באיסור אכילה. ורק באופן שלא יתפלל כלל, בזה י"ל דלית ביה חיובא כלל אף בשעת היותו עוסק במצוה. ומכ"ש לדעת הט"ז (שם) דעוסק במצוה רמיא עליה חיובא, ולא דהוי כאונס, פשוט די"ל כמו שנתבאר. ודו"ק. [ובעיקר הך פטור דעוסק במצוה, האריך בזה בשו"ת אבני שהם ח"ד (חאו"ח סי' יג), ובס' מנחת אשר (דברים, סי' יא). ובשו"ת יביע אומר ח"ט (חאו"ח סי' צ אות ו). ע"ש. ועל כל פנים אף עוסק במצוה, אי תחילת עסקו במצוה הוי אחר שעלה עה"ח, דכבר רמיא גביה חיובא דתפלה, שפיר י"ל דשייך ביה תשלומין. וכמבואר כיו"ב בשו"ת יביע אומר שם (סוף אות ו). ע"ש]. וע' שו"ת בצל החכמה ח"ד (סי' קעא), בדין מי שהתעורר מאוחר בער"פ שחל להיות בשבת, סמוך לחצות, ואין בידו להספיק תפלה ואחר כך פת, מי שרי ליה לאכול פת קודם שיגיע זמן איסורא, ואחר כך יתפלל או דלמא לא. וצידד לאסור, די"ל דא"צ דוקא פת מה"ת, ועוד דהתוס' עירובין (ק.) ד"ה מתן, ס"ל דעשה הבא על ידי פשיעה אינה דוחה

ל"ת. ע"ש. וה"נ הוי פשיעה בשינה. (וע' תוס' ב"ק ד סע"א). ע"ש. וע' שו"ת בצל החכמה ח"ג (סי' קיא), ובשו"ת באר שרים ח"ב (חאו"ח סי' ר אות א). ע"ש. ויש להעיר ממ"ש בשו"ת וישב הים ח"ג (סי' ו אות ג), לצדד כי על פי סודם של דברים בשבתות ומים טובים, ליכא איסורא דאותי השלכת אחרי גויך. ע"ש. ועל כל פנים ש"ס דידן ודאי פליג על זה, מדלא חילק. ואף מ"ש בשו"ת וישב הים הנ"ל, נראה דהיינו לדידיה דס"ל דאיסור אכילה קודם שהגיע זמן תפלה, אחר שינה, הוא מדרבנן, ואחר שהגיע זמן תפלה הוא מד"ת. והובא לקמיה (אות לו). ומהאי טעמא ס"ל דבשבתות וי"ט ליכא לאיסורא דרבנן קודם שהגיע זמן תפלה, אבל אחר שהגיע זמן תפלה פשיטא דאיכא איסורא. ודו"ק.

יז) ודע שאין להקשות דאי טעמא מפני גאוה, י"ל שאסור אף במנחה, חדא שכן היא שיטת רבים מהפוסקים, דאף במנחה אסור [וע' מ"ש בזה בס' כרם יעקב (סי' ד). ע"ש], ותו וזה העיקר, די"ל שלא גזרו חז"ל (או שלא אסרה תורה) אלא דוקא בשחרית, שהוא תחילת היום, וכעין מ"ש בס' החינוך (מצוה יח). ע"ש.

ד. דין עוסק בצרכי שמים לפני התפלה

יח) ולפי דרכינו דאיסור אכילה והתעסקות בצרכיו קודם התפלה, מדין גויך אתי, מבואר היטב מ"ש הפרי חדש (אות ו) דלצרכי שמים שרי להתעסק קודם התפלה, וראייתו

ממ"ש בברכות (יד.) דלעשות צרכיו אסור. אלמא צרכי שמים שרי. וכן הסכים במשנ"ב (סוף ס"ק לו.) ועוד אחרונים, הובאו להלן (אות סב.) ע"ש. והיינו טעמא דבכה"ג ליכא לטעמא דגויך, דאינו גאווה כלל, שהרי עוסק הוא בצרכי שמים. [ואף שדברי הפר"ח שם הם דלא כמ"ש בש"ע (סעיף ו) לאסור ת"ת קודם התפלה. ואם איתא שצרכי שמים שרי, ה"ה ת"ת. ובאמת בפר"ח כתב להדיא בצרכי שמים ות"ת בכלל שרי. מכל מקום טעמא דהש"ע הוא שמא ימשך, ולא מדיון איסור מצד עצמו, שהרי ברגיל לילך שרי. וע' פר"ח שחולק על טעם זה דשמא מטריד בגריסה, ומתיר. ועל כל פנים גבי צרכי שמים בעלמא כצרכי שבת בע"ש, י"ל שמודה לזה מרן הש"ע. ושור"מ"ש בס' מאור ישראל ח"א (מגילה כג. דף רעט ע"ב.) ע"ש. וע' להמשנ"ב (פ' רנ סוף פק"א) שאין להתיר אלא אחר ק"ש, ובגוונא דא"ל לו שימצא אחר התפלה. ע"ש. ומקורו מדברי המג"א (פ' רנא פק"ו.) ע"ש. ונ"ל טעמיה, דאע"ג דמדינא שרי, כדי שלא יתרגל ויבוא להמשך לצרכיו שאינם צרכי שמים, להכי יש לאסור אם יש בידו למצוא אחר התפלה. אבל מדינא פשיטא דשרי, וכמ"ש המשנ"ב גופיה הכא (פ' פט.) וכן מבואר מדברי המשנ"ב (פ' תקכ"ט ס"ק יד.) ע"ש. וע' שו"ת יעלה חן (פ' טו) שיש להתיר עשיית צרכיו לפני התפלה במקום הפסד. ע"ש. ולפי המבואר נראה פשוט דכיון דהוי הפסד, ליכא גאווה, ומש"ה

שרי. [וע' לעיל (אות טז) דאע"ג דהותר להתעסק בצרכי שמים, אכתי רמיא גביה איסורא דאכילה לפני התפלה. ע"ש].

ה. שיעור אכילה האסורה קודם התפלה

(ט) וכל מה שנתבאר, הוא רק אי נימא דלדינא נקטינן לדינא דעיקר טעמא דאיסור אכילה קודם התפלה, הוא מקרא דגויך, דאלמא טעמא מדיון קדימה לתפלה כדי שלא יבוא לידי גאווה. אולם הרי"ף והרא"ש מיייתי תרי לישני דש"ס הנ"ל. ולא גרסו ביה "איכא דאמרי" כדאיתא בש"ס דקמן בסוגריים, אלמא דס"ל דלא פליגי הדי אהדדי. (וע' בס' עיני בנימין סוף עמוד מ. וי"ל ע"ד.)

(כ) ונראה דהרי"ף והרא"ש ס"ל דלא פליגי, והא דקאמר תחילה דאיסורא מקרא דלא תאכלו על הדם, על זה קאי לפרושי טעמא דהך דינא דלא תאכלו על הדם, מקרא דאותי השלכת אחרי גויך, מדין גאווה נגעו בה, ולהכי אית ביה איסורא. (וכן צידד בשו"ת וישב הים ח"ג סוף עמוד נז.) ולפ"ז אף לטעמא דלא תאכלו על הדם, י"ל שאין האיסור אלא בכה"ג שיש באכילה זו כדי להביא לידי גאווה. [וכן יש לדקדק מעצם לשון הרי"ף והרא"ש, כמ"ש בס' תולדות יצחק (דף לא ע"א) ד"ה והנה, לדקדק מלשון הרי"ף והרא"ש שלא נאסר אלא אכילה שיש בה גאווה. ע"ש. ודו"ק.] וע' שו"ת יביע אומר ח"ד (חאו"ח פ' יא אות ב.) ובס' ברכת אהרן (מאמר עד.) ע"ש. ובזה מבואר טעם מרן ז"ל שתפס לדינא

כדעת ראבי"ה (ח"א סי' ל) ודעימיה, שהובאו בבית יוסף, שאיסורא מדין גאווה. ודלא כמ"ש הכל בו. כיון שכ"ה דעת הרי"ף והרא"ש. [והכרח לזה, דהא הטור לא אייתי אלא קרא דגויך, והרי קי"ל שהטור לא יחלוק על אביו הרא"ש בסתמא, ורק מדוחק והכרח אמרין הכי, (וכמ"ש במק"א בס"ד). אלא ודאי צריכין למימר כדכתיבנא].

כא) **לבאורה** נראה דאי טעמא דאיסורא מקרא דאותי השלכת אחרי גויך, מדין גאווה, י"ל שאין האיסור אלא בשיעור אכילה של כזית, אבל פחות מכזית י"ל שאין בו איסור, כיון שאין בו כדי שיעור "שביעה", ואם כן לא שייך בזה גאווה. וכמ"ש החו"י במקו"ח (אות ג), שלא נאסר אלא שיעור כזית, אבל טעימה שרי. וכן דעת הנימוקי יוסף (ברכות י:), שלא נאסר פחות מכזית, אלא אכילה ושתייה דבכה"ג אית בהו גבהות. ע"ש. וכן כתב בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א (סי' מ). ובתורת חיים סופר (סוף סק"י). ע"ש. וע' במגנח"ח (מצוה רמח) שכתב לתלות דין זה אי הוי מדאו' או מדרבנן. דמדאו' אף חצ"ש אסור. ע"ש. ובמקו"ח כ' דאע"ג דחצ"ש אסור, מכל מקום הכא א"א אסמכתא. ע"ש. והיינו דאף לו נימא דהוי דאו' לא נאסר אלא דבר שיש בו להביא לידי גאווה.

כב) **וראיתי** בשו"ת יביע אומר ח"י (חאו"ח סי' ו אות ה) שעמד על דברי המקו"ח הנ"ל, שהרי בלא"ה קי"ל דחצ"ש אסור אף במילתא דרבנן,

וכמ"ש הריב"ש (סי' רפו) ועוד. ואם כן אע"ג דא"א אסמכתא, י"ל שיש איסור אפילו טעימה מדין חצ"ש. ע"ש. וכתב עפ"ד החו"י (סי' טו), דלא שייך חצ"ש כי אם במאי דחזי לאצטרופי לידי איסור, אבל במה שמצד עצמו יש בו איסור רק בשיעור מסויים, ואוכל רק כדי טעימה, אין בו איסור. והוסיף עוד, די"ל דלא שייך הכא חצ"ש, כיון דהמאכל מותר, רק הזמן אוסרו, ובכה"ג לא שייך חצ"ש שיעור, ושכן כתב בשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ה (סי' לא אות ב). (וע' שו"ת יביע אומר ח"ה יו"ד סי' ה אות ט בעיקר חילוק זה בין מאכל האסור מצד עצמו למאכל שהזמן אוסרו). וסיים בזה"ל: אך כל זה אינו שוה לי, שהרי מפורש בדברי הרמב"ם (פ"ו מהל' תפלה ה"ד), שאסור "לטעום כלום" קודם התפלה, ומשמע שאוסר לגמרי לטעום אפילו כל שהוא. עכ"ל. ועמש"כ להלן (אות כו) להעיר בזה על דברי היבי"א. וע' שו"ת יעלת חן ח"א (סי' יג אות אות ז). ע"ש.

כג) **והנה** בשו"ת יבי"א (שם) הביא לנו דברי הראשונים דס"ל לאסור אפילו טעימה וכדעת הרמב"ם הנ"ל, הלא המה, בה"ג (פרק אין עומדין), ספר האשכול (הל' תפלת מנחה וערבית עמוד נט), אהל מועד ח"א (נתיב יא דף סח ע"ב), רבינו ישעיה מטראני (ברכות י: עמוד יח), החינוך (מצוה רמח), הרשב"ץ בזה"ה הרקיע (מצות ל"ת סי' מח). ע"ש. וכן כתב בס' השלחן (הל' תפלה דרך ג). ע"ש. [וע' תוס' שבועות (כב:) ד"ה תא ונטעום, וא"ת מה ענין טעימה אצל אכילה, ויש לומר שמא

נתיבות סימן ב חיים לה

בלשונם הוו קרו לאכילה טעימה. ע"כ. וכן מבואר בסוגיא דברכות (מזו). וע' להגר"י שור במשנת יעקב (ברכות ד:). ע"ש. וע' שו"ת ריב"ש (ס' רפח). ולפ"ז י"ל דלזה כוונת הראשונים הנ"ל. מכל מקום מדברי הראשונים הנ"ל, נראה בהדיא שמפרשים על כל טעימה. כיע"ש. מלבד שיש לחלק בין לשון הש"ס ללשון הפוסקים. וע' שו"ת הרשב"א ח"א (ס' קסח), והובא בבית יוסף (ס' רלב), ד"טעימה" היינו סעודה קטנה. וע' בית יוסף (ס' רפו). ומר וקציעה (ס' קסז). ע"ש. ולהגר"פ פירלא בביאורו על ספר המצוות דרס"ג ח"ג (דף נג ע"א). ובמה שהאריך בשו"ת יביע אומר ח"ד (האו"ח ס' יא אות ו). ע"ש. הרי דאירי אף על לשון הפוסקים. ועמש"כ להלן (אות כו). וע"ע במש"כ להלן (אות לא) בס"ד]. וביאור הדברים י"ל, שחז"ל אסרו כל אכילה לפני התפלה, כיון שעצם האכילה לפני התפלה הוי גאווה. אלא דלפי זה נמצא שקודם שהגיע זמן תפלה שרי [ועמש"כ לעיל (אות יד)]. ע"ש. ונ"ל עיקר, דמתרי טעמי נגעו בה, הן מעצם האכילה, והן ממה שהוא שבע. דאי לא תימא הכי, מי שאכל כבר, מי נימא יש לו להמתין עד שיעבור זמן העיכול. והא פשיטא דליתא, שאם כן נתת דבריך לשיעורין, אלא ודאי דהא והא גרמ'א ליה. ואי קעבר על איסור אכילה, יתפלל, שכבר עבר על האיסור. וע' הרשב"ץ (ברכות י:). ובמש"כ למעלה (אות טו). ועמש"כ להלן (אות נב).

נד) גם הלום ראיתי בס' עינים למשפט ברכות (י: דף מא רע"א) שכתב, שבזמן חז"ל רגילים היו ללמוד תחילה לפני התפלה, וכמ"ש רש"י ברכות (ל). ד"ה בשבתא. ומבואר בסוכה (כו סע"א) ורש"י שם שהיו טועמים כשיעור עראי לפני כניסתם. עכ"ד. וי"ל. וע' רש"י ברכות (נא). ובס' נפש חיה מרגליות (ס' פט ס"ג). ובשו"ת שמחת יהודה ח"א (ס' ב דף לא סע"ב). ואכמ"ל. וע' להלן (אות נ).

ו. בדין המברך ונזכר שלא התפלל כה) נחלקו הפוסקים בדין בירך לאכול ונזכר שלא התפלל, אם רשאי לטעום טעימה בלבד, ולכאורה לפי המבואר שטעם האיסור מדין גאווה, היכא שאינו טועם אלא מפני שגגה, לא שייך ביה טעמא דגאווה. וכן כתב בשו"ת יביע אומר ח"י (האו"ח ס' ו אות ו), והשיג על דברי הרב ברכת ה' ח"ב (פ"א הל' כו). ע"ש.

כו) ונראה דלפי מ"ש מרן הבית יוסף, דאיסור אכילה קודם התפלה א"א מדרבנן, י"ל שלא העמידו חז"ל דבריהם באונס כגון דא. ומכ"ש דאית ביה איסורא דברכה לבטלה, ולא גזרו חז"ל במקום איסור. וביותר דהא ליכא בכה"ג לטעמא דגאווה.

מ) ואף למ"ד דאיסור אכילה קודם התפלה איסור דאורייתא הוא [ועמש"כ בזה להלן (אות לו והלאה) בס"ד], י"ל שלא אסרה תורה אלא כדי שיעור דוקא, וכמ"ש במנח"ח (מצוה

רמח). ואע"ג דחצי שיעור אסור, הכא שאני, וכמ"ש לעיל (אות כב) מהחור"י (סי' טו), ושו"ת יעלת חן ח"א (סי' יג אות ז). ע"ש. וטעם נוסף בשם מהר"ש ענגיל ח"ה (סי' לא אות ב). ע"ש. וילכאורה יש להעיר על זה, כי החינוך (מצוה רמח) ס"ל דאיסור אכילה קודם התפלה מה"ת, וס"ל דאסור אפילו לטעום. ע"ש. אבל לפי מ"ש לעיל (אות כג) די"ל אף בפוסקים ד"טעימה" לאו דוקא, ניחא. ומרן זצ"ל בשו"ת יביע אומר ח"י (סי' ו אות ו) כתב בדעת החינוך, דלא אסרה תורה אלא טעימה. ע"ש. ולכאורה קשה כנ"ל, דהחינוך להדיא כתב דאסור אף טעימה, (והובא שם אות ג). אבל לפי מ"ש ביבי"א ח"ד (חאו"ח סי' יא אות ו) על דברי הרמב"ם והחינוך ובה"ג, שכתבו בלשון איסור טעימה, דלאו דוקא טעימה. אם כן ניחא ולק"מ. ואזיל לשיטתיה. ודלא כמו שתמה בזה בשו"ת שמחת יהודה ח"א (חאו"ח סי' ג סוף אות ב). ע"ש. איברא כי ממ"ש בשו"ת יביע אומר ח"י (סי' ו אות ה) לאסור טעימה עפ"ד הרמב"ם הנ"ל, מבואר דס"ל דטעימה אסורה כלל. וצ"ל דמחלק בין "טעימה" של מאכל אפילו כלשהוא, לבין שתיה דלאו בכלל טעימה הוא. ודוחק, דהא נתבאר לעיל (אות כג) דטעימה היינו סעודה קטנה. וצ"ע]. ועוד י"ל, שלא אסרה תורה אלא בכה"ג שיש גאווה, הא כנ"ד דליכא גאווה, לא אסרה תורה. ועמש"כ להלן (אות כט ואות ג). ע"ש. ומהאי טעמא משום רפואה שרי. וע' מנחת אהרן (כלל ו סי' ח). ופקודת אלעזר (סי' פט ס"ג). ויוקח נא (סי' פט סוף

סק"ז). [ומכ"ש במקום שקרא ק"ש, שיש לצרף דברי בה"ג ודעימיה דסגי בק"ש, וכמ"ש לעיל (אות ד). ע"ש].

איסור אכילה ושתיה לדעת הזוה"ק

כת' וביו"ב י"ל לדעת הזוה"ק (פר' ויקהל דרט"ו ע"ב) שיש איסור באכילה קודם שיתפלל. והוי כמנחש ומעונן. ע"ש. דכל היכא דאיתא לאונסא, או במקום ביטול מצוה, י"ל שלא העמידו דבריהם לאיסור בזה. וכמ"ש כיו"ב בשו"ת לב חיים פלאגי ח"א (סי' פט דף פו ע"ד). וע' שו"ת מכתב לחזקיהו (סי' ז דף לד ע"ג) מה שכתב להעיר ע"ד הגר"ח פלאגי הנ"ל. ולמבואר ניחא ולק"מ. גם בס' חסד לאלפים (סי' פט אות ח) כתב, ואפשר דבכהאי גוונא סעודת חובה כגון ליל שבת שרי, כמ"ש לענין אפיקומן. ע"כ. והרי זה כמבואר. וע' כף החיים (סוף ס"ק כח). ע"ש. ולהלן בסמוך (אות ל ואות לד). [וע' בשו"ת יביע אומר ח"ד (חאו"ח סי' יב אות יד), שהעלה לאסור לדעת הזוה"ק שתיית קפה מזוג בחלב למשכמים בשבת בבוקר לאמירת הבקשות. רק דמסיק דלדינא קי"ל כדברי הפוסקים להקל. ע"ש. והעירותי על זה בקובץ משנת יוסף (ארר תשע"ה לפ"ק), כי נ"ל שאף לדברי הזוה"ק י"ל שבמקום צער, ובמקום ביטול מצוה (כגון מצות עונג שבת בבקשות לפני שחרית), או ביטול תורה (כגון שמשכים ללמוד לפני התפלה ומקשה עליו ללא קפה וכדומה), לא אסר הזוה"ק. והוא הדין במקום שיש ביטול כוונה בתפלה, לדעת

הרמב"ם (פ"ה מהל' תפלה ה"ב), שהצמא והרעב לא יתפלל עד שיאכל וישתה כיון שא"א לו לכוין. ע"ש. ואע"פ שבש"ע (סעיף ד) פסק שאין חובה לאכול, וכמבואר הטעם בבית יוסף דהא בלא"ה אין אנו מכוונים. ומכל מקום רשאי לסמוך על דעת הרמב"ם. ע"ש. והכא פשיטא דלא גרע. ודו"ק.]

(ט) וְזוּה נִיחָא מ"ש בס' דרישה וחקירה (ס' לט סוף עמוד נד) בהערה, שצידד לדון בזה מטעמא דלא שרינן איסורא בקום ועשה, אע"ג דהוי דרבנן, בכדי שלא יעבור איסורא דאורייתא. ע"ש. ובאמת שאין כאן כלל "איסור", כי בכה"ג לא אסרה תורה, ולא גזרו חז"ל. ודו"ק.

ז. שתיית קפה עם חלב מפני ביטול כוונה או ביטול תורה

(ז) ועל פי זה נ"ל, שאף לדברי הזוה"ק, כל שע"ז יבוא לידי ביטול תורה, כגון המשכים ורוצה ללמוד, ואם לא ישתה חלב וכדומה, יבוא לידי חולשה, י"ל שלא גזרו חז"ל בכה"ג. וע' בשו"ת יביע אומר ח"ד (חאו"ח ס' יב אות יד) שכתב, שלפי דברי הזוה"ק יש לאסור קפה עם חלב. ומסיק להקל לחלש עפ"ד הפוסקים. וסיים, שירא"ש יחוש לעצמו לחוש לדברי הזוה"ק. ע"ש. ולפי המבואר (אות כה) י"ל שאף לדברי הזוה"ק לא נאסר בכה"ג שיש בזה ביטול כוונה וביטול תורה. גם בשו"ת יעלת חן ח"א (חאו"ח ס' טו) כתב להקל לצורך ת"ת. ודימה דין זה למ"ש

הפרי חדש (אות ו) גבי אסור עשיית צרכיו, דצרכי שמים שרי. וה"ה לנ"ד. ע"ש. ולפי מה שנתבאר (אות ח) דאיסור עשיית צרכיו ואיסור אכילה קודם התפלה, חד דינא להו, אתי שפיר טפי. אלא שבלא"ה י"ל כאמור, שבכגון דא לא גזרו חז"ל.

(ח) וּבִיּוֹתָר נ"ל, דאף לו נימא שיש איסור אפילו ב"טעימה" בלבד, וכמ"ש הרמב"ם ודעימיה (הובאו באות כג), לא נאסרה שתיה לבדה כלל, דשאני שתיה מאכילה, וסברא נמי אית ביה, דדוקא באכילה ניכר גאוה, מה שאין כן בשתייה. ואע"ג דאמרין בש"ס (י:) כל האוכל "ושותה", י"ל דהש"ס אתי למימרא דאיסור אכילה לפני התפלה מפני גאוה, והרגילות שהאוכל הוא גם שותה [וכן מבואר בשבת (יד) ובפרש"י שם], ועי"ז הוי גאוה. אבל לעולם עיקר האיסור מפני אכילה. ואם כן ה"ה גבי חלב שיש להתיר. וע' פסחים (קה) ובתוס' שם, דאע"ג דטעימה אסורה, שאני מיא. והיינו טעמא דלית בהו חשיבות. וה"ה לנ"ד. וכן מצאתי שדקדק הגאון מהרש"ם בדעת תורה (ס' פט ס"ג). ע"ש. וע' ח"א למהרש"א פסחים שם. ואף שי"ל דאף לחלב יש חשיבות, נ"ל שאין חשיבות אלא על ידי אכילה דוקא, או שתיה של מידי דמשכר, דהוי דבר חשוב. (וע' ברכות (לב), היינו דאמרי אינשי מלי כריסיה זני בישי, ופרש"י, מילוי הכרס הוא ממניי חטאים הרעים. ע"ש. ומלוי הכרס על ידי אכילה דוקא, או שתיה של שכרות,

ובזה אתי לידי הך גאווה, הלא"ה לא). והמהרש"ם (שם) כתב להתיר אם החלב בטל ברוב, עפ"ד הפמ"ג (סי' תרח סק"ו). וכתב על זה הגרש"ש זצ"ל בהערה, שעיקר הטעם כיון דליכא גאווה, שהרי רגילים בכך וא"א בלא שיהא מזוג בחלב. ע"ש. וע' בס' הלכה ברורה ח"ה (עמוד קצה), שהביא מ"ש הרא"ש (פרק י דפסחים סי' ה) דטעימה היינו לחם דוקא. והביא גם כן מ"ש בגיטין (סב סע"א) שאסור לאדם לטעום קודם בהמתו [ולכאורה שם מבואר בהדיא דטעימה אפילו כל דהו במשמע, ועמש"כ למעלה (אות כג ואות כז) בס"ד], וכתב המג"א (סי' קסו ס"ק יח) דבשתיה אדם קודם לבהמתו. וכן כתבו הא"ר והברכי יוסף שם. עכ"ד. ושור"ר שהוא מדברי היביע אומר ח"ד (חאו"ח סי' יא אות ו). וע"ש. גם הלום ראיתי בס' אד יעלה ח"ד (עמוד ג) שהעיר ממ"ש בברכות (לה:), הנודר מן המזון מותר במים ובמלח. אלמא דמים לאו בכלל "מזון" נינהו. ושוב הביא מ"ש הרא"ש (פ"ג דעירובין סי' א), דהיינו דוקא מים לבד, אבל מים ומלח אסור. ולפ"ז ה"ה כל משקה שאינו מים בלבד. ע"ש. ויש לומר דשאני נדרים דקי"ל בנדרים הלך אחר לשון בנ"א. ובשבועות (כב:), שבועה שלא אוכל, ושתה, חייב. ע"ש. וע' בס' עיני בנימין (סוף עמוד מט). ובשור"ת שמחת יהודה ח"א (סי' ב אות ז ד"ה הנה, ובאות ט). ועמש"כ לעיל (אות כג). והרי זה עד ממהר לדברינו האמורים בס"ד. ולפ"ז לא מבעיא ש"נס קפה" מזוג בחלב שרי, אלא אפילו "שוקו"

שורבו חלב שרי, שהרי כן הוא הרגילות בזה"ז לרבים, ולא חשיב גאווה. (לג) הן אמת כי מדברי הרמב"ם (פ"א מהל' ביאת המקדש ה"ג) מבואר שיש בחלב כדי להיות משקה משכר. ע"ש. ולפ"ז הוא בכלל דברי ראב"ה שטעם האיסור מפני שיבוא לידי שכרות, וגאווה. מכל מקום י"ל דמזוג במים שאני. שהרי מקור דברי הרמב"ם בש"ס כריתות (יג:), ואיפסקא הלכתא כרבי אלעזר, ורבי אלעזר קאמר בהדיא שאם הפסיק בו או נתן לתוכו מים כל שהוא, פטור. וע"ש ברמב"ם (ה"א). ואם כן חלב דידן י"ל דשרי, שהוא הוא מזוג במים. (לג) אי נמי דחלב דידן שאני, דשאני חלב דידן שידוע שאין בו כדי שכרות. וכמ"ש בשור"ת שם משמעון פאלאק (חאו"ח סי' יד), שחלב דידן אינו משכר, ונשתנו הטבעים בזה. הובא בשור"ת יביע אומר ח"ד (חאו"ח ר"ס יב). ע"ש. וע' בס' הלכה ברורה ח"ה (עמוד קצה) מה שהביא בזה מדברי הפוסקים. ע"ש. וע' תורת חיים סופר (סוף ס"ק יא) שהתיר בזה. ע"ש.

(לד) ואף שהאחרונים החמירו אפילו בסוכר לקפה, י"ל לפי שחששו לדברי הזוה"ק, אבל לדברי הפוסקים י"ל דשרי. וכדמוכח מדברי ראב"ה שפסקו מרן ז"ל. וכן העיר בזה בס' עינים למשפט ברכות (י: דף מ סע"ב) על דברי המשנ"ב שפסק להחמיר. ע"ש. ובמקום צורך כגון ביטול כוונה וכדומה, י"ל דשרי אף לדברי הזוה"ק, וכמבואר לעיל (אות כח). וע' להרמב"ם

(פ"ה מהל' תפלה ה"ב), שהצמא והרעב לא יתפלל עד שיאכל וישתה כיון שא"א לו לכוין. ע"ש. ומכל מקום בש"ע (סעיף ד) פסק שאין חובה לאכול, וכמבואר הטעם בבית יוסף דהא בלא"ה אין אנו מכוונים. ומכל מקום רשאי לסמוך על דעת הרמב"ם. ע"ש. ובכף החיים (אות לט) הביא בשתיקה דברי הא"ר (סק"י) שאף לדידן אסור להתפלל בלא אכילה ושתייה. ע"ש. והכא פשיטא דלא גרע. וז"ל הפמ"ג (א"א ס"ק יג), עד שיאכל וישתה, ולא התירו איסור דרבנן כאן משום כוונה, אלא כיון דאין עושה לשום גאווה, כי אם שיכוין דעתו, תו לא גזרו בזה. הובא בכף החיים (ס"ק מ). (וע' כף החיים סוף אות לד. וע"ש עוד סוף אות כה. וי"ל.) והרי לחולה התירו, וכמבואר בס' כף החיים (אות לא ואות לו ואות לז). והיינו טעמא דבכה"ג ליכא גאווה. וה"ה לנ"ד. ודו"ק. [ומכ"ש במקום שקרא ק"ש, שיש לצרף דברי בה"ג ודעימיה דסגי בק"ש, וכמ"ש לעיל (אות ד). ע"ש].

לה) וראיה לזה גם ממ"ש בתשו' שב יעקב (האו"ח סי' ח) שאף לדעת המקובלים, אדם חלש שאני. וע' מחצית השקל (ס"ק יד). ובכף החיים (אות מא) העתיק לדינא דברי השב יעקב הנ"ל, ושכן כתבו עוד אחרונים. ע"ש. הרי שלא אסר הזוה"ק במקום צער. ואף שיש לחלק בין סוגי הצער, (וע' כף החיים סוף אות כח), נראה שבמקום שמפסיד הכוונה, ומצטער, שרי. ושו"ר בשו"ת יביע אומר החדש (ח"ד חאו"ח סי' יב הערה ז דף פב סע"א), שהעיר מדברי השב יעקב

הנ"ל, שהובא גם באשל אברהם אופנהיים (סי' פט). ע"ש. וע"ע בשו"ת להורות נתן ח"א (סוף סי' ה אות יב). ע"ש. וע' בשו"ת אור לציון ח"ב (פרק ז סי' ח), שחולה שקשה עליו יש לסמוך על דעת הפוסקים הפשטנים. ע"ש. ולפי המבואר אף לדעת המקובלים יש להתיר. וכן העיר בזה בשו"ת וישב הים ח"ג (סוף סי' ו סק"ג, דף עג רע"ב). ע"ש.

לו) ודע כי בשו"ת להורות נתן ח"א (סי' ה אות יא) כתב, כי יתכן דאף לפי הזוהר סגי אם יתפלל תפלה כל שהיא, דלא נאמר בזוה"ק דבעינן דוקא שיתפלל תפלת י"ח אלא דצלי צלותא דפולחנא דמאריה. ע"ש. ולפי זה בכה"ג שבירך ברכות השחר וברכה"ת, י"ל דשפיר מהני. ועמש"כ לעיל (אות ה) ולקמן (אות מח). איברא כי מדברי הפוסקים המקובלים מבואר דס"ל דקאי על עצם תפלת שחרית. וכן כתב בס' כף החיים (סי' פט אות כח). ע"ש. וכן מדוקדק בלשון הזוה"ק (ח"א פר' ויגש דף רו ע"ב, ח"ג פר' פנחס דף רמא ע"ב). הובאו לשונות הזוה"ק בשו"ת וישב הים ח"ג (סי' ו אות ג). וכן כתב שם להדיא (באות ה) עפ"ד מהרח"ו בס' עץ חיים (שער מט פרק ד דף קיב ע"ב), וזוהר חדש (סוף מדרש רות). ע"ש. אחר זמן מצאתי תנא דאורייתא דמסייע ליה לדברי הגאון להורות נתן, הוא הגאון בעל עטרת צבי על הזוה"ק, שדקדק מלשון הזוה"ק דאינו אלא בכה"ג שלא התפלל כלל, אבל אם התפלל קצת, מותר. הובא בשו"ת תשובות והנהגות ח"א (ס"ס עג). ע"ש.

ומצאתי כיו"ב בשו"ת וישב הים ח"ג (ס' ו סוף עמוד נו בהערה) בשם הגאון אדמו"ר מקאמרנא בס' זוהר חי על הזוה"ק ח"ד (דקצ"ד ע"א וב') שלפני שבירך ברכות השחר ותפלה כל דהו, איסור אכילה לפני התפלה מה"ת, אבל אחר שהתפלל תפלה כל דהו, איסורו מרבנן. ע"ש. ובשו"ת וישב הים (שם דף סב רע"א ודף סו רע"א) ס"ל עיקר שקודם זמן תפלה אסור מדרבנן, ובהא איירי בזוה"ק, ואחר שהגיע זמן תפלה איסורו מדאורייתא. וכתב (שם סוף אות יא) על דברי הזוהר חי הנ"ל, שהם חידוש גדול, וצריכין התבוננות ויישוב. ע"ש. ועמש"כ לעיל (אות ה). ודו"ק. וע' למעלה (סוף אות טז) שבשבתות וי"ט ליכא איסורא לדעת הזוה"ק. ע"ש.

ח. איסור אכילה קודם התפלה אי הוי מזה"ת

(לו) בעיקר הך איסורא דאכילה קודם התפלה, הנה מרן הבית יוסף (ס' פט) הביא בשתיקה כהודאה דברי מהר"י אבוהב דאינו אלא דרבנן. ושור"ר כי דברים אלו אינם מידי מהר"י אבוהב, אלא מידי מרן ז"ל, כי בפירוש מהר"י אבוהב על הטור (דף פה ע"א) לא הזכיר כלל דהוי דרבנן, ומרן ז"ל הוא שכתב דנ"ל דהוי דרבנן.

(לט) ובשו"ת יביע אומר חלק עשירי (חאו"ח ס' ו בהערה, מהר"ח

דף י ע"א) הביא בשם הכרם יעקב (ס' ג דף כט ע"א) בזה"ל, ומה שכתב בבית יוסף בשם מהר"י אבוהב שהוא איסור דרבנן,

י"ל שדברים אלו לא יצאו אלא מקולמוסו של מהר"י אבוהב, ולמרן לא ס"ל הכי. ע"כ. והתימה עליו וכו'. ע"כ. ובאמת כי המעיין בס' כרם יעקב (דף כט סע"א) יראה שאף שמתחילה כתב כי אין דברים אלו נפקי מדברי מרן הבית יוסף, רק מדברי מהר"י אבוהב, והביא שכן כתב הגאון יעב"ץ במר וקציעה (ס' פט דף מה ע"א ברמזים שמצידי הגליון שם), והשדי חמד (כללים, מע' א ריש כלל שמא). מכל מקום איהו גופיה מסיק, שנראה שדברים אלו מידי מרן ז"ל נפקי, ואינם מדברי מהר"י אבוהב. ע"ש. ולפי המבואר כן מוכרח למעיין בדברי מהר"א. ותו, שכן משמע מלשון הבית יוסף גופיה, שבסיום דבריו אלו שכתב דהוי דרבנן, הביא עוד מדברי מהר"א בזה"ל, "וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל", וכו', אלמא דעד השתא לאו מדברי מהר"א. (וע' שו"ת שמחת יהודה ח"א דף כ סע"א). וגם דלשון מרן ז"ל לפני כן "ונ"ל הטעם שהיה כח ביד חכמים" וכו', הוא אחר שהביא דברי מהר"א, ועל זה הוסיף שכן משמע מדברי הגהות מימוניות. וריהטת הדברים נראה דמרן ז"ל האו דקאמר שכן משמע מדברי הגהות מימוניות. על כל פנים דעת מרן ז"ל בבית יוסף בהכרח שאיסור אכילה קודם התפלה אינו אלא מדרבנן. ועפ"ז יש לתמוה ע"ד הגאון יעב"ץ והשדי חמד הנ"ל, ודבריהם ז"ל צ"ע, וככל המבואר בס"ד.

(לט) ובאמת כי רבים מהראשונים כתבו בהדיא דהאי איסורא

"אסמכתא" הוא, וכמ"ש הרא"ש (ס"י י) וז"ל, אע"ג דאמרינן (שבת ט:) בתפלת המנחה אם התחילו אין מפסיקין, שאני הכא דאסמכתא אקרא ואיכא לאו דלא תאכלו על הדם. ע"כ. ולכאורה דבריו סותרים, דמתחילה כתב ד"אסמכתא אקרא", ואחר כך כתב "ואיכא לאו", ובס' כרם יעקב (ס"י ג דף לד סע"א) כתב, דתרי מילי קאמר, חדא דאית ביה אסמכתא דאותי השלכת אחרי גאיך, ותו לאו דאורייתא דלא תאכלו על הדם. ושכן כתב הלבוש (ס"ה). ע"ש. ואחר נקיטת הרשות, לא זכיתי להבין דב"ק, כי הלבוש בהדיא ס"ל דאינו אלא אסמכתא, וכמ"ש הלבוש בזה"ל: כאן [ר"ל בתפלת שחרית] צריך להפסיק משום דאסמכתא אקרא דאותי השלכת וגו'. ועוד "יש בו אסמכתא לאיסור לאו" דלא תאכלו על הדם. ע"כ. הרי דס"ל דהוי אסמכתא על לאו, אבל לא אתי למימר דאיכא אסמכתא, ואיכא לאו דאורייתא. וכן כתב המשנ"ב (ס"ק כא) וז"ל: והעובר על זה "אמרו חז"ל" שעליו אמר הכתוב ואותי השלכת אחר גוך וכו', וגם "הסמיכו דבריהם על הפסוק" לא תאכלו על הדם לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם. ע"כ. וע"ש (ס"ק כח). ודון מיניה ללשון הרא"ש.

(מ) ולכאורה הכי נמי מסתברא, דאם איתא דכוונת הרא"ש כמ"ש בס' כרם יעקב הנ"ל, דתרי מילי קאמר, חדא דאית ביה אסמכתא דאותי השלכת אחרי גאיך, ותו לאו דאורייתא דלא תאכלו על הדם. אם כן היה לו

להרא"ש למימר תחילה ד"איכא לאו" דלא תאכלו על הדם, ובתר הכי לפרש דאסמכתא אקרא, ולא איפכא, וכפי שהוא באמת בש"ס. ובמעדני יו"ט (אות ט) נראה דס"ל דהוי אסמכתא שיש בה לאו. אבל בסמוך (אות ג) הביא לדברי מרן הבית יוסף דס"ל דאינו אלא דרבנן. ולא העיר כלל שהוא נגד דברי הרא"ש. ומבואר דעתו דהו"ל אסמכתא אלאו דחמירא טפי, כיון דהוי אסמכתא על לאו. [ומצינו אסמכתא על לאו, ואינו אלא מדרבנן, גבי איסור מנין בני ישראל ביומא (כב:). וע' שו"ת יביע אומר חלק עשירי (ח"מ ס"י ב). ע"ש. וכן כתב בביאור דברי תר"י בשו"ת יביע אומר ח"ד (חאו"ח ס"י יא אות א), שהואיל ויש לו אסמכתא דלאו חמיר טפי. וכמ"ש כיו"ב בתוס' חגיגה (יח). ובהרא"ש (פ"ק דמ"ק ס"י א). ובכ"ד. וכ"ה בפר"ח (ס"י תריג ס"ז). וע"ע בפמ"ג (ס"י קפו מש"ס סק"א). עכ"ד. וע' בפר"ח שם שכתב דבמילתא דאסמכתא אקרא, החמירו בספיקו. ע"ש. ומרן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (ס"י נה) ד"ה ומאי, הביא גם כן דברי הפר"ח הנ"ל, ושכן כתב הרמ"ע, אבל הביא דברי ספר הבתים דס"ל דלא שנא, ואע"ג דהוי אסמכתא על לאו, אפ"ה סד"ר לקולא. ע"ש. והוא כדעת הט"ז (ס"י תריג סק"ז). ע"ש. וע' בשו"ת שמחת יהודה ח"א (חאו"ח ס"י ב דף יט ע"ב, ס"י ז אות ח ד"ה ולפי האמור), שהביא בזה מדברי הפוסקים, שכן כתב הגאון רבי יוסף ידיד הלוי זצ"ל בשו"ת ימי יוסף בתרא (עמוד שצד) דמלאכה בחול המועד אע"ג

דאסורה מדרבנן, כיון שיש לה סמך מה"ת חמירא טפי. ע"ש. וכתב, שנראה דתליא בפלוג' הפוסקים אי אמרינן סד"ר לקולא בדבר שיש לו עיקר מה"ת. ע"ש. ועמש"כ להלן (אות נג). ע"ש. וכבר כתב בס' ברכת יעקב (סי' ג עמוד כו), כלל גדול בהוראה נקוט בידינו, שיש להכריע כאותו פוסק שלקח לעצמו להיות המבאר של פוסק אחר, כי אומרים אנו שאחר שלקח משימה זו לעצמו, עיין ופשפש ומשמש יותר מאחרים, ויש לנו לנקוט הבנתו באותו פוסק שאותו לקח לבאר. ע"כ. וה"ה גבי המעדני יו"ט על הרא"ש. ודו"ק.

(מא) ומה שכתב בס' כרם יעקב (דף לד פ"א) לבאר בדעת הרא"ש, דמ"ש "אסמכתא" היינו אסמכתא אקרא ודין דאורייתא, וכמ"ש בס' ארעא דרבנן (מע' א אות נט) בשם הרמב"ם בהקדמה לפהמ"ש. וכיו"ב כתב עוד שם (מע' א אות עה, מע' מ סוף אות שמט) ובהקדמת ספרו (ד"ה אמר). ובס' יבין שמועה (כלל עב), יד מלאכי (כלל תקמו), ובס' משק ביתי (מע' א כלל לא דף יג ע"ב), ובס' שדי חמד (מע' א כלל רלב). ע"ש. וה"ה לנ"ד. עכת"ד. [ויש להוסיף עוד לדברי מרן החיד"א בס' יעיר און (עין זוהר מע' ק אות ה). ע"ש]. לכאורה הוא דבר חדש, דכל כי האי הו"ל לפרושי בהדיא, ובשלמא בתלמודא מצינן למימר הכי, אבל דרך הפוסקים לפרש יותר, ולא היה להם לסתום. אמנם הן אמת כי מדברי הרב ארעא דרבנן (בהקדמתו ובמע' א אות נט ומע' מ אות שמא) בשם הרמב"ם, משמע דקאי

אתלמודא. מכל מקום בדברי המשק בתי מבואר דאמרינן הכי גבי מרן ז"ל. וכן נראה מדברי הארעא דרבנן (מע' א אות עה) בשם שו"ת ריח שדה (דף ע ע"ב). והובא גם ביד מלאכי הנ"ל. (וס' שו"ת ריח שדה אמ"א לראות דברים בשרשם). ואי נימא ד"אסמכתא" לאו דוקא, הא איכא למימר נמי איפכא, ד"דאורייתא" לאו דוקא, וכמ"ש הראשונים בכ"ד. ונימא דה"ה לדברי הפוסקים. וצ"ע. וקי"ל שהפוסקים דרכם לפרש, וכמ"ש בס' כל החיים החדש (עמוד עג עמוד רלו ועמוד רלו). ע"ש. ועל כל פנים בדעת הרא"ש נ"ל שיש לתפוס כדעת מפרשו הוא המעדני יום טוב (וכמ"ש למעלה סוף אות מ), וכן דעת הלבוש, וכפי הנראה יליף לה נמי מדברי הרא"ש. ובשו"ת יביע אומר ח"ד (האור"ח סי' יא אות א) כבר רמז לדברי מרן החיד"א בס' יעיר און הנ"ל, וכתב "וי"ל", וכנראה ר"ל "ויש לחלק", וכונתו נראה כדכתיבנא בס"ד.

(מג) ואחר שנתברר לן דעת הרא"ש, ממילא איכא למילף לדברי תלמידי רבינו יונה, שכתבו כעין לשון הרא"ש, ומבואר דעתם ז"ל גם כן דאינו אלא אסמכתא. וכן הבין בדעת תר"י הגאון יעב"ץ במר וקציעה (סי' פט). ע"ש. ומה שכתב להעיר בס' כרם יעקב מדברי ריה"ז שהובא בתר"י, י"ל בתרתי, חדא י"ל דפליג על דברי תר"י, ותו י"ל דאף בזה כונתו כמו שנתבאר בביאור דברי הרא"ש. וע' שו"ת שאגת אריה (סי' פג) ד"ה ועתה, שכתב, שאין דרכו של רבינו יונה לדבר דרך רמז וחידה, רק לפרש

דבריו היטב בכל מקום. ע"ש. ודון מיניה לנ"ד.

(מג) ולפי זה נראה שכך יש לתפוס לדינא בדעת הרי"ף, חדא שכן דעת תר"י, וממילא שמעינן שכך דעת הרי"ף, וכמ"ש כיו"ב בס' ברכת יעקב (עמוד כא) וז"ל: גם תראה שנושאי כלי הרי"ף ומפרשי דבריו המובהקים, הלא המה רבינו הרא"ה ורבינו יונה והנימוקי יוסף כתבו בפשיטות וכו', ופשיטא ופשיטא שאם דעת הרי"ף הייתה [היפך מה שכתבו] וכו', אזי היו קוראים בקול גדול ומודיעים אותנו כזאת, אבל שתקו ולא הזכירו זאת, שמע מינה שגם הם הבינו בדעת הרי"ף ז"ל דדעתו וכו', וזה ברור. ע"כ. ותו, שכן דעת הרא"ש וממילא שמעינן שכך דעת הרי"ף, דקי"ל דכל שלא נחלק הרא"ש על הרי"ף בהדיא, שמעינן דהכי סבירא ליה בדעת הרי"ף, ולא פליג עליו (וכמ"ש במק"א בס"ד). ודו"ק.

(מד) ובזה ניחא אמאי נקט מרן ז"ל נגד דעת רוב הראשונים דס"ל דאיסור אכילה קודם התפלה מה"ת, וכמ"ש בס' ברכת יעקב הנ"ל, כי סמך על תרי מגו תלת עמודי ההוראה. מה גם כי י"ל שכן היא דעת הרמב"ם, דאזיל אף בזה בתר הרי"ף. וע' מ"ש בשיטת הרמב"ם בזה בס' כרם יעקב (ס' ג), ובשו"ת יביע אומר ח"י (חאו"ח ס' ו) בהערה. וע"ע בס' דרישה וחקירה (ס' לט עמוד נד) בהערה, ובס' אד יעלה ח"ד (עמוד נג). ובשו"ת שמחת יהודה ח"א (חאו"ח ס' ב אות ד). ועוד יש להעיר בזה,

דאם איתא הו"ל למרן ז"ל להעיר לכל הפחות מדעת הרמב"ם. ועל מ"ש הטור בשם הרמב"ם שא"צ להפסיק בעודו אכול ועלה עה"ח, העיר הבית יוסף דליתא ברמב"ם. ולא הזכיר דהרמב"ם ס"ל דהוי דאו', ואם כן בהכרח צריך שיפסיק. אלמא דס"ל אף בדעת הרמב"ם דאינו אלא מדרבנן, וכדעת הרי"ף והרא"ש. וע' תורת חיים סופר (ס"ק יב), ובני ציון (אות יב). ע"ש. ומיהו להלן (אות נב) יתבאר דאף לו נימא דהוי דאו', אין הכרח שחייב להפסיק. ע"ש. ועל כל פנים אין לצרף בזה סברת הרמב"ם ז"ל, וכמ"ש על דברי הרא"ה להלן (אות מז). ועמ"ש כ בסמוך (אות ג). מה) והנה בעיקר דעת מרן ז"ל בזה לדינא בשלחנו הטהור, חזי הוית בס' כרם יעקב (ס' ג אות ג) שכתב, דדעת מרן ז"ל (ס' קו) שתפלה מה"ת, והדר ביה ממ"ש בבית יוסף שם, והוא הדין בנ"ד, שבבית יוסף ס"ל למרן דהוי דרבנן, אבל אחר שהסכים בש"ע דתפלה מדאורייתא, הרי כתב הרא"ה דמאן דס"ל תפלה דאו' ס"ל איסור אכילה מדאו'. עכ"ד. ושורש הדברים בס' פקודת הלויים הרא"ה (ברכות י: סוף עמוד יא) וז"ל. לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם, פירוש ותפלה ודאי דאורייתא, וכדקי"ל (ועברתם את ה' אלהיכם בכל לבכם) [ולעובדו בכל לבכם, אי זו היא] עבודה שבלב [הוי אומר] זו תפלה (תענית ב.), אבל מטבע שלה ונוסח שלה ותקונה שלוש פעמים ביום דרבנן, אבל אין לוקין על לאו זה, דהאי קרא מדרש

לדשא אחריתי וכו'. ע"כ. וכתב על זה בס' כרם יעקב (דף כה ע"א), הרי מתבאר מדבריו דלא תתכן הך דרשא דלא תאכלו קודם שהתפללתם על דמכם, אלא אם נאמר דתפלה מה"ת. ע"ש. וקצת יש להעיר דמהו מ"ש הרא"ה "פירוש ותפלה ודאי דאורייתא", הול"ל בפשיטות, דתפלה דאורייתא וכו', וממילא שמעינן דכיון דתפלה דאורייתא איכא איסורא לאכול לפני התפלה. ובפשוטו י"ל, שאדרבא כונת הרא"ה כל בתר איפכא, דפשיטא ליה דהאי איסורא דאכילה לפני התפלה אסמכתא בעלמא הוא, והוקשה ליה אמאי גזרו ביה חז"ל לאסור כל אכילה, ועל זה קאמר "פירוש, דתפלה ודאי דאורייתא", וכיון דתפלה מה"ת, גזרו בה חז"ל. אלא דממ"ש אחר כך שאין לוקין על לאו זה, אלמא דהוי דאורייתא. וצ"ע.

(מו) **ואעיקרא** דמילתא כבר האחרונים עמדו בזה על דברי הרא"ה ז"ל, דמאי שייכא דינא דעיקר חיוב תפלה מה"ת או מדרבנן, גבי איסור אכילה קודם התפלה, די"ל דאע"ג דתפלה דרבנן מכל מקום אסרו חז"ל אכילה קודם התפלה, וכמ"ש הגרי"פ פירלא בביאורו על ספר המצות דרס"ג ח"א (עשן סי' ב, דף ע סע"א וב'). וכן העיר בזה בס' עינים למשפט (ברכות י: דף מא ע"ב). ע"ש. ויש להוסיף עוד, דאי חיוב תפלה מה"ת אינו אלא בשעת צרה, וכמשמעות דברי הרמב"ן בהשגותיו לספר המצות (מצות עשה סי' ה), דאף צרת יחיד בכלל זה. וכן כתב בס' החינוך

(מצוה תלג). וע' שו"ת אגרות משה חאו"ח ח"ב (סי' כה) ד"ה ופשוט. וע"ע בשו"ת דברי יואל ח"ב (חאו"מ סי' קלט) ד"ה עוד נראה. ע"ש. אם כן נתת דבריך לשיעורין, לחלק בין אדם הנמצא בצרה לאדם שאינו נמצא בצרה, ובכלל בין זמן שהוא שעת צרה לכ"ע, לזמן שאינו זמן צרה. וזה ודאי לא מסתבר. ובאמת כי הפמ"ג (סי' קסו א"א ס"ק יז) כתב בזה"ל: ותפלה אף למאן דאמר דין תורה, לא תאכלו על הדם דרבנן. עיין ספר חדש אור לו בציון (ברכות מ נר מצוה אות רכ), ולפי מה שכתבתי אתי שפיר. ע"כ. (וס' חדש אור לו בציון אמ"א). והובא בשו"ת יביע אומר ח"י (חאו"ח סי' ו) בהערה, ושכן מתבאר מדברי העמודי אש (סי' ב אות לב), הכנסת הגדולה בספרו דינא דחיי (לאוין רכ דף קצה ע"ג), והרב עיקרי הד"ט (סי' יז אות לא), והמנחת חינוך (מצוה רמח), ובשו"ת אבני צדק (חאו"ח סי' קט) ד"ה ובזה. ע"ש. ואתה תחזה.

(מו) **ומעתה** אף על פי שכן מפורש בדברי הרא"ה, מכל מקום דבריו ז"ל צ"ע, וגם נראה שט"ס נפלה בדב"ק, [נוכחו שתיקנתי לעיל (אות מה) בדבריו], ואפשר שנשמטה שורה וכיו"ב. והוא בכלל מ"ש בס' ברכת יעקב (עמוד לב), שמסורת בדינו מעיני העדה גדולי ישראל, שכל דבר שלא ירדנו לסוף דעתו, אין להביא ראיה ממנו. וכמ"ש בשו"ת נודע ביהודה מה"ת (חאה"ע סי' נד דף שה ע"ב דפו"ח) וז"ל: כי כבר ביארתי כמה פעמים שמדבר שלא עמדנו על דעת האומרו מה כוונתו

ומה טעמו, אין להביא ממנו על דבר אחר, לא לראיה ולא לסתירה. ע"כ. וכן כתב הרב אג"ן בתשובה והיא לו נדפסה בס' עיני כל חי פלאג'י (דף קלט ע"א) סוף ד"ה עוד הביא, "וכיון שלא נודע לנו טעמו, איך נוכל להביא ראיה מדבריו". ע"כ. וע' בחזו"א או"ח (ס' נב אות ה דף עז ע"ד) ד"ה ולדינא, שכתב, אחרי שאין אנו יודעין כוונת הרמב"ם בבירור, אנו חייבים לעשות כדברי רבותינו וכו'. ע"כ. וכן כתב עוד שם (ס' קב אות כד), צ"ל דהרמב"ם הייתה לו גירסא אחרת, אבל לדינא נראה דאין לנו אלא המבואר בגמרא ובפוסקים, ואי אפשר לן ללמוד משנת הרמב"ם כל שלא נתגלה לן טעמו, עד יבוא מורה צדק. ע"כ. ונרמז כל זה בס' ברכת יעקב הנ"ל, ובא ציון עוד לספר ילקוט הגרשוני או"ח (ס' תרצ ס"א), ושור"ת ימי יוסף בתרא יו"ד (ס' ח עמוד קלד) סוף ד"ה אם כן. ע"ש. (ואמ"א). וה"ה לנ"ד גבי דברי הרא"ה.

מח) ובפרט לפי מה שנתבאר (אות ד) בדעת בה"ג ודעימיה, דלא תליא הך איסורא דאכילה קודם התפלה אלא בק"ש, אם כן י"ל דלא שייך כלל אי תפלה מה"ת או מדרבנן. ואף שמרן ז"ל לא תפס כדברי בה"ג, כבר כתב באליה רבה (ס' קסו סוף אות טו), ואין ספק שאילו ראה הבית יוסף דברי בה"ג שכל דבריו דברי קבלה, לא מלאו לבו לכתוב כן. ע"כ. וה"ה לנ"ד. ולאצטרופי מיהא חזיא, וכמ"ש למעלה (אות ו) בביאור דעת הביאור הלכה בדעת הש"ע בזה. [ובזה נ"ל דאף לדעת הראשונים דס"ל

דחיוב תפלה אינו אלא מדרבנן, אין הכרח דס"ל דאיסור אכילה קודם התפלה גם כן מדרבנן, כי מלבד מה שנתבאר להעיר על דברי הרא"ה הנ"ל, י"ל דס"ל כבה"ג דעיקר הך דינא מדין ק"ש ולא מדין תפלה. ואף לפי דברי הרא"ה, יש להקל אחרי ברכות השחר וברכה"ת, דחשיב תפלה מה"ת. וכמ"ש לעיל (אות ה). ע"ש.

מט) ועל כן יש לנו לתפוס לדינא כדברי מרן הבית יוסף, שאין לנו הכרע כלל שהדר ביה בשלחן ערוך מדבריו בבית יוסף, ואדרבא מסתברא שפסק כתרי מגו תלת עמודי ההוראה, (ומה גם דאפשר שלמד כן בדעת הרמב"ם). וכלל נקוט בדינו שכל מה שאפשר להשוות דברי מרן הבית יוסף בדבריו בחיבורו בית יוסף, לדבריו בשלחן ערוך, הכי עבדינן והכי נקטינן, (וכמ"ש במק"א בס"ד). והוא הדין לנ"ד.

נ) ונראה להכריח עוד בדעת מרן ז"ל כמבואר, והוא ממ"ש מרן ז"ל בשלחן ערוך (סעיף ד), שהותר לצמא ולרעב לאכול קודם התפלה. ע"ש. וביאר הפמ"ג (א"א ס"ק יג), שהטעם שהותר לצמא ולרעב אכילה ושתייה קודם התפלה כדפסק מרן ז"ל, שהוא איסור דרבנן, דבכה"ג לא גזרו רבנן. ע"ש. והובא בס' כף החיים (אות מ). ע"ש. הרי דס"ל בדעת מרן ז"ל דאיסור אכילה ושתייה קודם התפלה אינו אלא מדרבנן. איברא דהרמב"ם הוא שפסק להתיר (בפ"ה מהל' תפלה ה"ב), ודעת הרמב"ם במחלוקת שנויה (וכמ"ש באות

מו), ולמ"ד דהרמב"ם ס"ל איסור אכילה קודם התפלה מה"ת, בהכרח דאיכא טעמא אחרינא למה שהתיר הכא הרמב"ם. וצ"ל שהותר מדאורייתא לצמא ולרעב, שלא אסרה תורה אלא דרך גאווה. וכמ"ש למעלה (אות כו). ע"ש. ועל כל פנים דעת הפמ"ג והכף החיים בדעת מרן ז"ל (ומיניה ברעת הרמב"ם) דאינו אלא מדרבנן. ודו"ק. [ומקור לדברי הרמב"ם מדברי הש"ס, עיין מש"כ לעיל (אות כד). ודו"ק].

נא) ובן מבואר ממ"ש בש"ע (סעיף ה) בדעת י"א, שאם היה אוכל קודם שעלה עה"ח, א"צ להפסיק משעלה עה"ח. ע"ש. אלמא דלאו דאורייתא הוא. ואף שמרן ז"ל פסק כסתם, עם כל זה הביא לדעה זו בש"ע. ובס' כרם יעקב (סי' ג דף כה ע"ב) כתב, כי דעת רוב הראשונים כדעת י"א בש"ע (ס"ה) שאם היה אוכל ועלה עה"ח, א"צ להפסיק, הלא המה, התוספות והראב"ד הרשב"א והריטב"א והנימוקי יוסף [ובס' אהל מועד נתיב יא דף סח ע"ב], ורק דעת ר"י הזקן שהובא בתר"י ובפסקי הרא"ש לאסור, ואפ"ה פסק מרן בסתמא לחומרא. אלא ודאי מפני דס"ל לדינא דאיסור אכילה מה"ת. ע"ש. ולכאורה מזכה שטרה לבי תרי, דאם איתא דדעת רוב הראשונים שא"צ להפסיק, אם כן אדרבא יש ללמוד מכאן דס"ל לדינא דאין איסור אכילה קודם התפלה אלא מדרבנן. אבל י"ל בפשיטות, דאפ"ה איכא טפי לרבוותא דס"ל דאיסור אכילה קודם התפלה מה"ת. ופשוט.

נב) מיהו י"ל דבלא"ה לק"מ, דאע"ג דאיסור אכילה קודם התפלה מה"ת, אפ"ה לא אסרה תורה אלא כשמתחיל לאכול, אבל בממשיך ליכא איסורא. (וע' קובץ שיטות קמאי ברכות דקע"ו רע"א מספר האשכול). ועמ"ש"כ לעיל (אות כג) בגדר האיסור אם הוי באכילה גופא או בתוצאה, די"ל דתרווייהו איתנהו. ומכל מקום י"ל שאם התחיל לפני כן א"צ להפסיק, דלא נאסרה אלא תחילת אכילה מצד עצם האכילה ומצד התוצאה, אבל לא אסרה תורה להמשיך אכילתו. (ובזה יש לעמוד על דברי המג"א ס"ק טו. ושור"ר שכבר הושג בס' נהר שלום דף יז ע"ה. וע"ש. והרי זה כמבואר. ודו"ק). ולפי זה אין הכרח מדברי מרן בדין זה לגבי איסור אכילה קודם התפלה. ושיטת הראשונים דס"ל דחייב להפסיק, אפשר דסבירא להו דכל אכילה חלק בפני עצמו הוא. [וק"ק דאם כן נימא דהוא הדין נמי בת"ת, שיש לו להפסיק אף על פי שיש לו מקום קבוע. ואחר כך מצאתי להגרשז"א בס' הליכות שלמה (עמוד יב) כמה טעמים לחלק. ע"ש].

נג) ובגוף מאי דהוקשה ליה בס' כרם יעקב הנ"ל, על מרן ז"ל שהכריע (סעיף ד) כדעת הסתם נגד דעת רוב הראשונים, ומיניה הוכיח דהדר ביה בשלחן ערוך, הרבה יש להעיר בזה, דהלא כללים אלו לאו מידי מרן ז"ל קא נפקי לדעת רבים מהפוסקים, (וכמ"ש במק"א בס"ד), ולפי זה אין הכרח גם בדעת מרן ז"ל דהדר ביה בשלחן ערוך, אדרבא י"ל איפכא, דמייתי לדעת י"א

מפני הספק. (וע' לעיל אות יג). ואכמ"ל. ועל כל פנים י"ל דמרן ז"ל פסק לחומרא, לפי דאסמכוה אלאו. וכמ"ש למעלה (אות מ).

נד) והסכמת האחרונים דאיסור אכילה קודם התפלה מדרבנן, וכמ"ש הלבוש (אות ה), והט"ז (סק"ד, והוא כלשון הרא"ש שנתבאר בדעתו דהוי דרבנן), והמג"א (ס"ק יד), והפמ"ג (א"א סק"ג וס"ק יג, מש"ז סק"ד, סי' קסז א"א ס"ק יז), והמשנה ברורה (ס"ק כא) והכף החיים (סק"מ), וכך יש לנקוט לדינא בדעת מרן ז"ל, ומכמה טעמי תריצי, חדא שכן מבואר דעתו בבית יוסף, ואין לנו לומר ללאו הכרח דהדר ביה בשלחן ערוך מדבריו בבית יוסף, ועוד, דהלא הסכמת האחרונים הנ"ל דאינו אלא דרבנן, ובדעת מרן ז"ל אמרי לה, והם המפרשים העיקריים אשר מבארם אנו שואבים ומימהן אנו שותין לבאר דעת מרן ז"ל, ואם איתא דקא מפלגי בהא על מרן ז"ל, הוי להו למימר כן בהדיא. ודו"ק. [וע' להגאון האדר"ת זצ"ל בס' עיני בנימין (סוף עמוד מט), שצידד גם כן דאיסור אכילה קודם התפלה מדרבנן. ע"ש. ועל כל פנים עיקר הכרחו י"ל].

ט. גדר האיסור בעשיית צרכיו קודם התפלה

נה) בספר חוט שני (דף קפב סע"א) כתב לאסור לקרוא עיתון קודם התפלה, מדין עשיית צרכיו. ע"ש. ולפי מה שנתבאר (אות ח) דכולהו טעמא חדא להו, מדין גאווה, י"ל דקריאה בעיתון

בזה"ז לא חשיב כגאווה וכעסק לפני התפלה. ובפרט לפי מ"ש בס' חוט שני שם (דף קפא סע"א), שלא נאסר בעשיית צרכיו אלא "מעשה", אבל דיבור על עשיית צרכיו שרי. (וע' לקמיה אות סו). ע"ש. וה"נ י"ל דלא גרע. ודו"ק. ומצאתי שכן דעת הגרשז"א בס' הליכות שלמה (פ"ב ס"ה), הובא בס' פסקי תשובות (סי' פט עמוד עתר), וע"ש (עמוד עתר והלאה). ודו"ק.

אי אחר ברכות השחר קיל טפי

נו) גם יש להעיר דאי הוי אחר ברכות השחר קיל טפי, וכמ"ש הרמ"א בהגה (סעיף ג), שיש מקילין לאחר שאמרו מקצת ברכות קודם ברוך שאמר. וטוב להחמיר בזה. תרומת הדשן (סי' יח). ע"כ. וה"ה הכא. אמנם אעיקרא צריכא רבה, כי המעיין בדברי מהרא"י בתה"ד שם יראה שאוסר לדינא, רק שבסו"ד כתב שראה רבים מדקדקים שנהגו להקל אחר ברכות. ע"ש. אבל איהו גופיה נראה דלא ניחא ליה בהכי. וכן הבין בדעתו מרן בבית יוסף. וצ"ע. ושור"ר כי כבר תמה בזה על דברי הרמ"א בערוך השלחן (סי' פט אות כא) וז"ל, ואינו מובן מי הם היש מקילין, ואם כונתו על איזה אנשים שמקילים בזה, אם כן לא הו"ל לומר "וטוב להחמיר" דמשמע שהוא חומרא בעלמא, והרי מעיקר הדין כן הוא, כמ"ש התה"ד, וכך הול"ל ויש מקילין וכו', ואין להקל בזה. וצ"ע. ע"כ. ובאמת כי מקור דברי הרמ"א הוא מהאורחות חיים, וכמ"ש בדרכי משה

שמדברי האורחות חיים משמע שאין לחוש כל כך. ע"ש. (ומצאתי שכבר העיר בזה בקובץ התורני ועני שמואל ח"ב סי' ה עמוד מד. ע"ש. ושור"ר בשו"ת מנחת אשר ח"ג סי' ב דף ה ע"א ד"ה וראיתי, שתמה על דברי הערוך השלחן שלא שת לבו לדברי הרמ"א בדרכי משה. ע"ש). וידוע שהציונים בדברי הרמ"א לאו מדידיה קא נפקי. וע' ב"ח. [והתה"ד איירי גבי עשיית צרכיו דוקא, ולא גבי יציאה לדרך. כיע"ש. והרי זה עד ממהר למש"כ לעיל (אות ח) שיש לחלק בנייהו, דיציאה לדרך גרע טפ"ן]. ועיקר הסברא שיש להקל אי אמר ברכות, כיון שבזה מקדים תחילה תפלה להשי"ת, ואף דלא הוי כל התפלה, מכל מקום לענין זה ס"ל דסגי, כיון שהוא אנוס. אבל בש"ע פסק דבעינן תפלת י"ח דוקא.

(ו) **אמנם** בעיקר מקור הדברים מדברי הא"ח, יש להעיר בזה, כי הנה ז"ל האורחות חיים (הל' תפלה סי' יד): ולא ישכים לבית חבריו ויתן לו שלום קודם שיתפלל. וי"א אפילו במוצא את חבריו אם לא ישנה בדבורו דאמר ליה צפרא דמרי טב. [ולפ"ז בזה"ז שנהוג לומר "בוקר טוב", לא יאמר כך. אבל לדידן עיקר טעמא דאיכא איסורא באמירת "שלום" מפני שהוא שמו של הקב"ה, וכמ"ש בש"ע (סעיף ב) בדעת סתם. ועל כל פנים מייתי בש"ע דעת י"א להחמיר. וע' מחצה"ש ותורת חיים סופר סק"ח. ובשו"ת תשובות והנהגות ח"א (סי' עא) כתב להחמיר בזה לדינא. ע"ש. ומה שכתב שכ"ה בהכרח על פי דין, לפי המבואר אינו מוכרח]. וה"ה

שאסור להתעכב עמו בדברים אחרים, אם לא ישנה בדיבורו, ומפני שמשנה בדיבורו יזכור שלא התפלל. וכן דעת הראב"ד ז"ל. ובאותם המקומות שנהגו לתת שלום איש לחברו בבהכ"נ אחר אמנ דהאל הקדוש, נראה באמת כי מכאן יצא להם המנהג, כי עד כאן נאסרו, אם לא בשינוי דברים כאשר אמרנו, ומכאן ואילך הותרו. עכ"ל. ולכאורה מפורש בהדיא בדבריו דאיירי אחר אמנ ד"האל הקדוש", והיינו בחזרת הש"ץ, אלמא דחובה רמיא להמתין עד שיתפלל תפלת י"ח, ואחר תפלת י"ח אסור בדיבור עד חזרת הש"ץ (וכמ"ש בס' קדר), ורק אחר שסיימו קדושה והאל הקדוש, שהוא חלק מהקדושה לדעת כמה פוסקים, או אז הותר לשאול בשלום. [ולכאורה קשה היאך מדברים בחזרת הש"ץ. ומכבר העירותי בזה ממ"ש הרא"ש באורחות חיים (סי' יד) בזה"ל, שלא יספר משיתחיל ברוך שאמר עד שיסיים תפלת לחש, ולא בעוד שש"ץ חוזר ומתפלל התפלה, אלא אם כן בדברי תורה או בדבר מצוה "או לתת שלום ולהחזיר שלום". עכ"ל. הרי להדיא שבחזרת הש"ץ מותר להחזיר שלום. ובעיקר דברי הרא"ש הנ"ל, עמש"כ להעיר בזה בחיבורי עטרת יעקב (סי' יז אות ה). ע"ש]. ועל כל פנים י"ל דעל ידי ברכות השחר וברכה"ת, חשיב כתפלה מה"ת, ומש"ה שרי. ועמש"כ לעיל (אות ה וסוף אות ו). ע"ש. ודו"ק. ושור"ר כי בבית יוסף הביא עוד מדברי הא"ח (אחר כל דבריו הנ"ל) בזה"ל.

אבל אם התחיל לברך הברכות, כיון שקיבל עליו עול מלכות שמים בברכות אין לחוש כל כך. ע"כ. ועל זה כתב מרן "עכ"ל", הינו מדברי הא"ח, ולא מצאתי כן בדברי האו"ח שם. דליתא להאי פיסקא כלל. (וע' דרכי משה ומר וקציעה מ"ש להעיר על זה.) ואפשר שהוא מדברי מרן ז"ל, ומקום תיבת "עכ"ל" קאי לפני פיסקא זו. ויותר מסתברא שהיה לפני מרן ז"ל נוסח אחר באורחות חיים, וכמ"ש הפוסקים בכ"ד. הובאו בשו"ת יביע אומר ח"ד (חאו"ח סי' כג אות ד.) ובס' שובי השולמית ח"ו (דף צ ע"א). וכמ"ש בס"ד בס' יד חיים ח"א (פ"ה ח אות ג). ע"ש. ואכמ"ל. ומכל מקום נראה הטעם לזה דס"ל דעיקר דינא איסורא מטעמא דהקדמת עסקיו וכדו' לכבוד השי"ת, ומש"ה "כיון שקיבל עליו עול מלכות שמים בברכות". אבל לא הקיל בזה מרן ז"ל (בסעיף ב) אלא כלפי דינא דלית ליה מקור לאיסורא בש"ס, וכמ"ש המג"א (סק"ח). ומהאי טעמא מרן ז"ל (בסעיף ג) פסק לחומרא כדברי התה"ד. אבל בא"ר (סק"ז) חולק על דברי המגן אברהם. וכן נראה בחסד לאלפים למהר"א פאפו זצ"ל (אות ג). ע"ש. וע' ב"ח ומאמ"ר. וע' בקובץ התורני ויען שמואל ח"ב (פ"ה ה). וצ"ע כעת. והרמ"א הקיל בזה גם גבי יציאה לדרך.

מלאכה קלה

(נ) ומצינו להאחרונים שכתבו שיש להתיר מלאכה קלה, כגון סידור המיטה וכיו"ב. והטעם

כדכתיבנא, דלא נאסרה אלא מלאכה, אבל דבר קל יש להתיר. וע' שו"ת רבבות אפרים ח"א (ס"ס סב דף נו סע"א), שהביא מ"ש בס' פאר הדור ח"ד (עמוד ריג), כי מותר לסדר כלי המטה לפני התפלה, כי הוא מענייני ד"א ואינו מלאכה. ע"ש. וכן מצאתי ראיתי להגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א בס' שיח תפלה (דף תשל סע"א) שכתב, שהאיסור להתעסק בצרכיו, היינו עסק שמטריד, אבל עשיה בעלמא אין חשש, ולכן יש להתיר לסדר כלי מטה. (וע' לקמיה סוף אות סג). ע"ש. והיינו שלא נאסר אלא "מלאכה". ובזה ניחא מ"ש להעיר בס' כף החיים (פ"ק טז) על מ"ש בש"ע (סעיף ב), אבל מותר לומר לו שלום, ואפילו זה אינו מותר אלא "כשהוצרך ללכת לראות איזה עסק". וכתב הכף החיים דאיירי בהולך "לראות" בלבד (ועמ"ש"כ לקמיה אות סו). א"נ צרכי שמים. ע"ש. ולפי המבואר ניחא ולא קשיא מידי מעיקרא. וע' ספר חסידים (פ"ה יח), הובא בכף החיים (אות מד). ע"ש. וע"ע בס' אשל אברהם מבוטאטש. ע"ש.

י. בדין טבילה במקוה ומקלחת לפני תפלת שחרית

(נט) עמדתו ואתבונן אם מותר להתקלח לפני תפלת שחרית. והנה הרמב"ם (פ"ו מהל' תפלה ה"ז) כתב, מותר להסתפר וליכנס למרחץ סמוך לשחרית, מפני שלא גזרו אלא סמוך למנחה שהוא דבר המצוי שרוב העם נכנסין שם ביום, אבל בשחר דבר שאינו מצוי לא

גזרו בו. ע"כ. הרי מפורש דאע"ג שהגיע זמן תפלה (וכמ"ש הרמב"ם "אבל בשחר" וכו'), שרי, כיון דלא גזרו בו. אולם רבינו ירוחם (נתיב ג ח"ד דכ"ו ע"ד) כתב, יש מהגדולים שכתבו דה"ה שאסור להתחיל בכל אלו סמוך לק"ש ותפלה של שחרית, ולק"ש ותפלה של ערבית, ואם התחילו אין מפסיקין. ע"כ. וע' בני ציון (ס' פט סוף אות יד) שכן דעת האהל מועד. ע"ש. ומרן בבית יוסף (ס' פט) העתיק בשתיקה דברי הרמב"ם בלא חולק. וכן פסק בש"ע שם (סעיף ז). ואף על פי שלא העתיק סיומא דדברי הרמב"ם "אבל בשחר" וכו', מכל מקום נראה ברור שכוונת מרן ז"ל כהרמב"ם, ובבית יוסף העתיק כל לשון הרמב"ם, ורק בש"ע קיצר.

ס) **איברא** דהאליה רבה (ס' פט ס"ק יב) כתב, דוקא קודם עלות השחר אבל אחר כך אסורים, דלא עדיפי משאר מלאכות האסורים. פסקי תוס'. ע"כ. וכוונתו לפי מ"ש מרן בש"ע (ס' פט ס"ג), אסור לו להתעסק בצרכיו או לילך לדרך עד שיתפלל שמונה עשרה. וכן כתב הרמב"ם (פ"ו מהל' תפלה ה"ד). והטור (ס' פט). והוא ע"פ הגמרא (ברכות יד.). ע"ש. וע' להמשנ"ב (ס"ק לו) על דברי הש"ע (סעיף ז) שכתב, שלא התיר אלא סמוך, אבל משעלה עה"ח גם זה אסור. והוא עפ"ד הא"ר הנ"ל. ע"ש.

סא) **ומבל** מקום נראה ברור שגדר עוסק בצרכיו הוא שיוצא לעבודתו דוקא ולא סתם במי שמתקלח או עסק קל אחר, שטעם האיסור מדין גאווה,

וכמבואר לעיל (אות ח), וזה לא שייך בעסק קל כגון דא. וכן בדין, שהרי מרן ז"ל סמך על לשון הרמב"ם, שמבואר מדבריו להדיא דשרי אף אחר עה"ח. וכן מוכרחין אנו לומר אליבא דהרמב"ם, שפסק לדינא איסור עשיית צרכיו קודם התפלה (פ"ו מהל' תפלה ה"ד), ואפ"ה התיר (שם ה"ז) להכנס לבית המרחץ בשחרית אחר עה"ח. ודו"ק. וכיו"ב מבואר בשו"ת אור לציון ח"ב (ס' ז אות ו). ע"ש. וכן מוכח מדברי הכל בו (דף ח ע"ב) שמתחילה כתב, אסור לאדם לעשות מלאכה משעלה עה"ח עד שיתפלל תפלת שחרית וכו', וסיים, וקודם תפלת השחר מותר להכנס לבית המרחץ ולהסתפר לפי שאי"ז דבר מצוי, ולא גזרו בו חכמים. ע"כ. אלמא דאיירי אחר זמן תפלה ואפ"ה שרי. וכן כתב הא"ר שם לדחות דברי הפסקי תוס'.

מלאכת מצוה

סב) **ובלא"ה** י"ל לפי מ"ש הרב פרי חדש (ס' פט אות ו) שדוקא צרכיו אסור, הא חפצי שמים מותר. והובא להלכה בפמ"ג (אש"א ס"ק טו). וכן כתב בס' כף החיים פלאג"י (ס' כו אות י). ובס' יפה ללב (ס' פט אות ה). ובספר כף החיים שם (אות כה). (ול"ד למ"ש המשנ"ב סק"כ, דאיהו איירי בראית ליה ברוכתא, ועדיפא ליה דוכתא אחרינא, אבל אה"נ אי הולך לתפלה שם שרי. ועמש"כ למעלה אות ח). ועמש"כ בביאור הדברים למעלה (אות יח). ע"ש. ואף במקלחת יש בה משום הכון. כדמוכח ממ"ש הרמב"ם (פ"ד מהל' תפלה

ה"ו), מנהג פשוט בשנער ובספרד שאין בעל קרי מתפלל עד שרוחץ כל בשרו במים משום הכון לקראת אלקיך ישראל. ע"כ. [ובפרט לפמ"ש הרמב"ם (פ"ד מהל' תפלה ה"ג) שיש לרחוץ גם רגליו בכל יום לפני התפלה לכבודו קונו. ומקורו טהור בשבת (ג:). וכן כתב רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות (דיוש א' מדרושי הלילה ה"ח ע"ב). אולם לענין מעשה נהוג עלמא כהראב"ד בהשגה שם, דמפרש ההיא דשבת (ג: כפרש"י שם, אי מותר לייפות עצמו. וכן כתב מרן בבית יוסף (ס' צב). והפר"ח שם. ודלא כמ"ש המג"א (ר"ס ד') שיש לרחוץ רגליו, כדברי הרמב"ם. ע"ש. שלא נהגו כן. ואף למיישרים אורחותם עפ"ד האר"י ז"ל, הנה הרב אליה רבה (פסק"א) סתם שא"צ לרחוץ רגליו, ושכ"ה דעת האר"י ז"ל. ע"ש. וקשה, כי בדברי האר"י ז"ל בשער הכוונות מבואר להדיא לרחוץ אף רגליו. ושור"ר להרב כף החיים (ס' ד אות ה), שהביא דברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות שם, וכתב ע"ז, מיהו בספר פרי עץ חיים לא כתב שירחץ רגליו. וכן בשער הכוונות בדרושי ברכות השחר לא כתב דירחץ רגליו. ע"ש. וכן נראה בש"ע האר"י ז"ל (הל' תיקון חצות אות ה עמוד ד). ובס' נגיד ומצוה (עמוד לו ובהערת המו"ל שם). ע"ש. (ועמש"כ בס' נתיבות חיים ח"ה ר"ס ח בהערה). וע' חסד לאלפים (ס' צב אות ח) שה"ד הרמב"ם, וכתב, וטוב לחוש לדבריו, ובפרט אם הולך יחף. ע"כ. ובמק"א כ' בזה עוד. שור"ר בס' ארזים ח"ג (עמוד סג) שהעתיקו כת"י

לגאון קדום ולא נודע מאן ניהו, וראיתי לו שם (ערך טהרה) שכתב וז"ל: שאל החסיד ז"ל מפני מה ישראל מתפללין ואינם נענים. והשיבהו, מפני שאינם מתפללין בטהרה. "ורבינו משה ז"ל כתב שחייב אדם לרחוץ רגליו לתפלה". ע"כ. וכוונתו לד' הרמב"ם הנ"ל. וכוונת דבריו שיש לטהר עצמו לפני התפלה, ודמי לד' הרמב"ם, הא ליכא חששא בהא. ודו"ק. [וה"ל צורך מצוה ומותר. וע' בערוך השלחן (ס' צ אות כ). ע"ש. ולפי זה הדבר ברור דאליבא דהרמב"ם הכל בו ומרן הש"ע אין בזה כל חשש. ובס' כף החיים (ס"ק גג) פסק, שיש להיזהר בזה, והמחמיר תע"ב. ע"ש. ומדוקדק מלשונו ז"ל דמדינא שרי. וה"ה גבי מקלחת מפני הזיעה בבוקר וכדומה, דהוי צורך תפלה וצרכי שמים. סג) ונראה שאף לדברי רבינו ירוחם בשם יש מהגדולים, בזה"ז יש להקל, כי בגמרא (שבת ט:;) גבי מנחה ה"ט שמא יתעלף מפני ההבל, אבל בזה"ז הוא מילתא דלא שכיחא דלא הוי בית המרחץ כזמנא. וכן כתב בספר הלכה ברורה (ח"ה עמוד רט: וחי"ב עמוד כא), שבזמן הזה נראה דקיל טפי. ע"ש. וראיתי להגר"ש וואזנר זצ"ל בשו"ת שבט הלוי חלק ט (ס' א אות ב) שנשאל על זה, וכתב, שנראה שהמרחץ של זמנינו הוי כארעי לגבי זה, שהלא אין כל גופו משתטף כולו בפעם אחת. ע"ש. וכן כתב בשו"ת אז נדברו ח"ו (ס' מג אות א). ע"ש. [ובספר שיח תפלה (דף תקצח ע"ב) כתב, דהבל לא שייך בטבילה בים

לפני התפלה. ע"ש. וכל זה הוא שלא כמו שכתב הגאון מהר"ח פלאג'י בס' כף החיים (סי' יא אות טוב) להחמיר בזה בפשיטות. וכן כתב מדנפשיה הגרש"ז אורבך בס' הליכות שלמה תפלה (עמוד יב), מפני שבזה"ז מצוי שמתקלחים לפני התפלה וממילא שייכת גזירת חז"ל. ע"ש. [ומה שכתב שיש לגזור כן, הנה על כגון זה י"ל שאין לנו לגזור גזירות מדעתנו אחר חתימת התלמוד, וכמ"ש הרא"ש (פ"ב דשבת סי' טו), והגר"ח מבבל בס' חוקי חיים (עמוד ר). ע"ש. ואף שמצינו גזירות מדעתנו, וכמ"ש מהר"ר הגר"ח סופר שליט"א בס' זכרון משה ח"ג (סי' כז). ע"ש. וע' להנודע ביהודה (בקונט' חוקי האישות שבסוף הנודע ביהודה אה"ע קמא, בפוסקא השביעית). ע"ש. וכבר הרחיב בזה הרב הנאמ"ן במבוא להלכות שבת במשנה ברורה איש מצליח ח"ג. וע' בס' טהרת המים (מע' ג אות ו ואות ה, ומע' פ כללי הפוסקים אות יט). וע"ע בשו"ת תשורת ש"י ח"ב (סי' עד). ע"ש. וכתבתי בזה עוד במק"א. ואכמ"ל. מכל מקום בנ"ד שיש טעם לומר שאף גזירת חז"ל לא שייכא בנ"ד, וכנ"ל, כ"ש שאין לנו לומר מדעתא דנפשינו שיש לגזור גזירה זו. ודו"ק. וע' משנ"ב (סי' רלב ס"ק כט) שמבואר הטעם במנחה גבי מרחץ, שמא ימשך. ולפ"ז י"ל דבקבוע שרי. וכמ"ש כיו"ב בש"ע (סי' פט סעיף ו) גבי לימוד תורה קודם התפלה, ברגיל ללכת לבית הכנסת, דכיון דקבוע לא מטריד. ע"ש. וה"ה בנ"ד. וכן ה"ה בכה"ג דאיכא רבים דמדכרי אהדי שרי, וכמ"ש כיו"ב

המשנ"ב (סי' תרפח ס"ק טז). ע"ש. (אלא דאינו מצוי שיזכירו בזה"ז במקואות). וע' להגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א בס' שיח תפלה (דף תשל סע"א) שכתב, שהאיסור להתעסק בצרכיו, היינו עסק שמטריד, אבל עשיה בעלמא אין חשש, ולכן יש להתיר להתקל אפילו בסבון, ודלא כמ"ש הגרש"ז א. (וע' למעלה אות נח). ע"ש. ודו"ק.

קד) וראיתי להלבוש שכתב הטעם שכיון שאינו מצוי זוכר הוא. ע"ש. וזה שלא כטעם הרמב"ם והש"ע שהגזירה לא שייכא בדבר שאינו מצוי. וע' ש"ך יו"ד (סי' קצו ס"ק כג), ורד"ך (בית לב). ובס' טהרת המים (מע' ג אות ז). ע"ש. [ובמק"א הארכתי בזה]. אבל הלבוש לא ס"ל כהאי כללא. וכן כתב לבאר הרב המהדיר ספר ברית אברהם (מע' ג אות א). ע"ש. וחזינן דאפ"ה התיר הלבוש מפני שדבר שאינו מצוי זוכר הוא. וטעם זה שייך גם בזמנינו. ודו"ק. גם בשו"ת זרע אמת ח"ג (דף טז סע"ד) העלה שמעיקר הדין אין לחוש לזה. ע"ש. וכן עיקר. ובמקום שהלכה רופפת בידך פוק חזי מאי עמא דבר. קס) חגם הלום ראיתי בס' חוט שני (הל' תפלה סוף עמוד קפא) שכתב, דאיסור עשיית צרכיו קודם התפלה הוי איסור בעצם ויש לאסור מקוה באופן קבוע. ע"ש. אולם לפי כל המבואר לעיל (אות ה) שאיסור עשיית צרכיו מדין גאווה נגעו בה, הכא דלית ביה גאווה, והוא דבר המצוי ורגיל, אין לחוש כלל. ודו"ק.

יא. בענין בעל מלאכה הצריך לצאת למלאכתו לפני התפלה

סו) בדין בעל מלאכה, אשר לצורך פרנסתו נצרך הוא ללכת בבוקר השכם למקום עבודתו, לפקח על העובדים, קבלת הסחורות וכדומה, משך כחצי שעה לערך, ורק אחר כך הולך הוא להתפלל בציבור כדת וכדין ביישוב הדעת, אם יש להקל בזה או לא. ולפי מה שנתבאר למעלה (אות יח) בס"ד, דכל חפצי שמים שרי, י"ל דהכא נמי לא גרע מכלל חפצי שמים, שעוסק לפרנסתו, וחשיב כצרכי שמים, וכמ"ש בערוך השלחן (סי' צ אות כ) גבי איסור יציאה לדרך [דחמירא טפי, וכמ"ש לעיל (באות יח), ויש להקל כל דליכא שיעור שעה וחומש, וכמ"ש באור לציון הנ"ל (באות יח), ומכ"ש גבי איסור עשיית צרכיו], וז"ל, וזה שאין אנו נזהרין בזה, משום שאנו הולכין בדרך לפרנסתנו ונחשב זה לדבר מצוה, שהרי מצוה לפרנס אשתו וזרעו, דאשתו חובה לפרנסה ובניו ובנותיו אמרו חז"ל דעל זה נאמר עושי צדקה בכל עת (כתובות נ. וכן משמע במועד קטן רפ"ג, ע"ש טו. עושה לו חנות קמנה כדי פרנסתו, וע"ש יט.). ע"כ. וע' הגהת הרמ"א (סי' רמח ס"ד). ע"ש. וכן כתב בס' פסקי תשובות (עמוד

תערב והלאה, הערה קצב), בשם הגאון מהרח"א שפירא, האדמו"ר ממונקאטש זצ"ל בס' דברי תורה ח"א (סי' מז) בשם בעל חידושי הרי"מ זצ"ל [וע"ש (סי' יז) שכתב דאינו אלא לימוד זכות, אבל ח"ו לנהוג כן בקביעות, והוסיף (סי' יח) כי עי"ז מגיעים לאיחור זמן תפלה. וע"ש בחומרת האיסור דאכילה קודם התפלה, וכמ"ש בס' קב הישר (פרק סא) באריכות. ע"ש], ושכן כתב בס' שבילי דוד (סק"ד), ובס' לקט הקמח החדש (ס"ק לד) בשם הגאון בעל טהרת השלחן, ושו"ת חיי הלוי ח"ג (סי' ו). ע"ש. ובפרט אם יאמר ברכות השחר וברכה"ת, דיש לצדד דחשיב כקבלת עומ"ש, וכמ"ש למעלה (אות ה), ובפרט אם יאמר ק"ש, [ונראה כי אין להורות שיקבל עומ"ש בק"ש, כיון שאינו מניח תפילין, וכמעיד עדות שקר, כל שאין השעה עוברת, דלא קי"ל כדעת בה"ג ודעימיה. וכעת צ"ע בזה], וי"ל דבאונס כזה לצורך מצוה כגון דא, ובפרט שעל ידי זה תהיה תפלתו מיושבת, יש להקל. מה גם דפעמים אינו בכלל "מלאכה" שעושה, רק "דיבור" במלאכה (וע' למעלה אות נה, וע"ע אות נח מהפ' החיים), ומפקח על העובדים וכדומה, די"ל דבכה"ג שרי. וע' ברכות (מז). ורש"י שם. וי"ל. ואכמ"ל.